

"Jeg tror ikke han gjorde det for å ødelegge meg. Men det var det han gjorde".

- fire kvinners historie om deres liv etter å ha blitt utsatt for incest.

Kristine Krogh Ankarstrand

Masteroppgave i spesialpedagogikk
Institutt for spesialpedagogikk
Det utdanningsvitenskaplige fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2013

"Jeg tror ikke han gjorde det for å ødelegge meg. Men det var det han gjorde".

- fire kvinners historie om deres liv etter å ha blitt utsatt for incest.

Kristine Krogh Ankarstrand

Masteroppgave i spesialpedagogikk
Institutt for spesialpedagogikk
Det utdanningsvitenskaplige fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2013

"Jeg tror ikke han gjorde det for å
ødelegge meg. Men det var det han
gjorde".

*- fire kvinners historie om deres liv etter å ha blitt
utsatt for incest.*

© Kristine Krogh Ankarstrand

2013

Jeg tror ikke han gjorde det for å ødelegge meg. Men det var det han gjorde.

-fire kvinners historie etter å ha blitt utsatt for incest.

Kristine Krogh Ankarstrand

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Tema, bakgrunn og formål:

Temaet for oppgaven er incest og hvordan dette har påvirket informantenes forhold til sine foreldre under barndommen, sitt forhold til seg selv og andre, og hvordan informantene har klart å komme dit de er i dag. Bakgrunn for valg er tema er at det er eget behov for økt kompetanse i skolen innefor temaet incest. Det er viktig i arbeid med barn som har opplevd noe traumatisk som incest at skolen vet hvilke reaksjoner de utsatte kan vise og har kunnskaper til å ivareta dem. Formålet med denne oppgaven er å få innsikt i og kunnskaper om hvordan det å ha blitt utsatt for incest kan påvirke livet til den utsatte.

Problemstilling og forskningsspørsmål:

Problemstilling:

- Hvordan beskriver voksne kvinner som er utsatt for incest sine liv?

For å besvare problemstillingen har jeg tatt utgangspunkt i fire forskningsspørsmål:

- Hva har overgrepene ført til når det gjelder kvinnes forhold til sine foreldre?

- Hva har overgrepene ført til når det gjelder kvinnes forhold til seg selv?

- Hvordan har overgrepene påvirket forholdet til de ulike relasjonene i livene deres?

- Hva har de gjort for å komme seg videre og hvilke forskjeller er det i deres livssituasjoner som har gjort at de har mestret livet forskjellig?

- Hva kan skolen gjøre for å ivareta elever som har vært utsatt for incest?

Metode

Metoden som er brukt i denne oppgaven er kvalitativ metode, mer presist tekstanalyse. Datamaterialet kommer fra fire ulike bøker skrevet av fire kvinner som har vært utsatt for incest i barndommen. Gjennom tekstanalyse har det blitt stilt spørsmål til teksten og disse spørsmålene er med på å bestemme den etterfølgende analysen. I analysen er det blitt brukt

fenomenologi som vitenskapsteori for å få en dypere mening i informantens subjektive ytringer og hermeneutikken som fortolkningslære.

Resultater og konklusjoner

Hovedkonklusjonen er at alle informantene har hatt problemer med tilknytning, svik, psykiske problemer og det å forholde seg til andre, samt hvordan de skal forholde seg til seg selv.

Analysen avdekker at de utsatte kan etter all sannsynlighet ha fått tilknytningstraumer som kan ha ført til at informantene har fått reaksjoner som kan svekke en rekke affektive, kognitive, atferdsmessige og sosiale områder som eksempelvis selvregulering og regulering av følelsesliv, tilknytning og angst. Det kan gjennom de utsattes beskrivelser også se ut som de har hatt god psykososial fungering til tross for opplevelsen av risiko for motgang. Ut fra funnene i denne studien kan det se ut som at det sosiale miljøet rundt dem har vært en beskyttende faktor.

Forord

Det har vært en spennende, utfordrende og ikke minst lærerik prosess å jobbe med denne avhandlingen.

Jeg vil gjerne benytte dette forordet til å takke de som har hjulpet meg.

Først og fremst vil jeg takke veilederen min, Åse Langballe, for at hun alltid var tilgjengelig for spørsmål og for at hun ga meg meget grundige tilbakemeldinger.

En stor takk til mine medstudenter for hyggelige lunsjer, pauser og for oppmuntring.

Familie og venner for at dere har vært en stor støtte og gitt meg oppmuntring. Spesielt takk til min svigerinne Karianne, min venninne Hanne og min kjære far for korrekturlesing av oppgaven.

Blindern, 23.05.2013

Kristine Krogh Ankarstrand

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Bakgrunn	1
1.2	Definisjon av seksuelle overgrep.....	1
1.3	Et aktuelt tema i dagens samfunn	2
1.4	Tidligere forskning	3
1.5	Spesialpedagogisk relevans	4
1.6	Formål og problemstilling	5
1.7	Utsattes liv	5
1.7.1	Because I Remember Terror, Father, I Remember You.....	6
1.7.2	Pappas prinsesse	7
1.7.3	Mammas svik	7
1.7.4	Vannliljen	8
2	Teori	10
2.1	Tilknytning	10
2.1.1	Skader av utrygg tilknytning	13
2.1.2	Traume	14
2.1.3	Polyvictimizations	15
2.2	Skadevirkninger av incest.....	16
2.2.1	Fire typer risiko	18
2.3	Resiliens.....	19
2.3.1	Resiliens hos utsatte for seksuelle overgrep.....	19
2.4	Mestring.....	20
2.4.1	Teori på mestring	21
2.4.2	Salutogenese.....	21
2.4.3	Karaktertrekk som fremmer motstandsdyktigheten	23
2.5	Skolens ivaretagelse	23
2.5.1	Innkludering i skolen.....	23
2.5.2	Gode relasjoner	24
2.5.3	Virkelighetsoppfatning.....	24
3	Metode.....	26

3.1	Metodisk tilnærming.....	26
3.2	Vitenskapsteori og fortolkningslære.....	27
3.2.1	Hermeneutikk og fenomenologi.....	27
3.2.2	Forskerens rolle og førforståelse	28
3.3	Forskningsprosessen.....	29
3.3.1	Tekstanalyse	29
3.3.2	Tolkning og analyse	30
3.3.3	Utvalg	33
3.3.4	Reliabilitet	33
3.3.5	Validitet.....	33
3.4	Forskningsetikk	34
4	Presentasjon av funn, tolking og drøfting av datamaterialet.....	36
4.1	Tilknytning	36
4.1.1	Tilknytning til overgriperen	36
4.1.2	"Blod er tykkere enn vann"	41
4.1.3	Overgriperens barndom.....	43
4.1.4	Tilknytning til den andre foresatte	43
4.2	Skader av incest	47
4.2.1	Kognitive skader	49
4.2.2	"Working model of it self"	51
4.2.3	Skader basert på skyldfølelse og skam.....	53
4.2.4	Utageringen	54
4.2.5	Seksuell omgang med andre.....	55
4.2.6	Venner	57
4.3	Resiliens.....	59
4.3.1	Signifikante andre	59
4.4	Mestring.....	63
4.5	Skolens ivaretagelse	66
4.5.1	Inkludering i skolen.....	66
4.5.2	Gode relasjoner	66
4.5.3	Virkelighetsoppfatning.....	67
5	Avslutning	68
5.1	Oppsummering	68

5.2	Konklusjon.....	70
Litteraturliste:	72

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Mange barn som blir seksuelt misbrukt kan oppleve skadelige ettervirkninger. Dette kan påvirke barnets forhold til seg selv og til andre relasjoner i deres liv.

I arbeid med seksuelt misbrukte barn vil en møte ulike utfordringer. I profesjonell sammenheng har jeg erfart at det har vært vanskelig å komme innpå barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep og hvor viktig det er for dem å ha trygge holdepunkter i livet. Denne oppgaven vil fokusere på kvinner som er blitt seksuelt misbrukt av en sine foreldre. Dette misbruket har fått alvorlige konsekvenser som har påvirket deres liv. Relasjoner er viktig for mennesker og hvis de nærmeste svikter en, søker mange ofte etter å finne en signifikant annen person som en kan finne trygghet hos. Lærere, spesialpedagoger og andre ansatte på skolen kan være denne personen. I arbeid med barn som har opplevd noe så traumatisk som å bli seksuelt misbrukt, er det viktig å vite hvordan et barn reagerer og oppfører seg, for å forstå deres atferd, og videre hvordan en kan bygge gode relasjoner slik at en kan hjelpe dem som ikke har erfart god og trygg tilknytning hjemme. Mennesker har ulike måter å reagere på etter å ha blitt utsatt for noe traumatisk, og de har sin egen styrke til å komme seg videre. Omstendighetene rundt et individ som familiesituasjon, skolen og nærmiljøet kan påvirke hvordan de utsatte kan mestre hverdagen og komme seg videre.

1.2 Definisjon av seksuelle overgrep

I forskning er det brukt ulike metoder og definisjoner av seksuelle overgrep. Det er derfor vanskelig å finne en entydig definisjon av begrepet. Forekomststudier har derfor kommet frem til varierende resultater av omfanget av seksuelle overgrep avhengig av hvilken definisjon som er lagt til grunn. Videre har det også ført til skepsis til de resultater som er presentert både når det gjelder avdekking av overgrepene og når ofrene har stått frem. Derfor er det ikke uvesentlig hvordan vi definerer seksuelle overgrep.

I faglitteraturen innenfor sosialfag, psykologi og sosiologi omhandler seksuelle overgrep mot barn at barnet ikke kan forstå hva som skjer, gi samtykke til det som skjer og barnets integritet blir krenket. Den voksen utnytter sin maktposisjon og utnytter barnets avhengighet. Her blir den voksnes behov tilfredstilt og handlingen er ulovlig (NKVTS, 2011).

Incest

Incest er overgrep hvor barn blir misbrukt av voksne med nære slektsrelasjoner. Alle informantene i denne oppgaven er misbrukt av enten mor, far eller bestemor. Incest innebærer seksuelt samvær mellom barn og deres biologiske søsken, foreldre, besteforeldre eller oldeforeldre (NKVTS, 2011). Innenfor sosialpsykologien blir incestbegrepet definert som "*inkluderer alle som innehar en foreldrerolle eller en liknende omsorgsrolle overfor barnet*" (NKVTS, 2011, s. 6).

1.3 Et aktuelt tema i dagens samfunn

Media omtaler stadig historier om barn som er blitt seksuelt misbrukt. Noen saker får større oppmerksomhet enn andre. En av sakene som har fått mye oppmerksomhet er Alvdalsaken hvor mor til en av informantene jeg bruker i denne oppgaven, ble dømt for seksuelle overgrep på sine barn (punkt 1.7.3).

I 1985 gjennomførte Sætre, Holter og Jebsen, den første omfangsundersøkelsen i Norge. Resultatene viste at 14% av mennene og 19% av kvinnene hadde vært utsatt for minst ett seksuelt overgrep før de var 18 år. Svakheten ved denne undersøkelsen var at det var få deltakere og alle var over 15 år (Mossige, 2007). Mossige og Huang (2010) viser til at de fleste seksuelle overgrep mot jenter skjer i begynnelsen av tenårene, og den skyldige er gjerne en gutt som er noen år eldre. I 2007 gjennomførte Mossige og Huang en spørreundersøkelse hvor 7033 ungdommer fra 67 videregående skoler på 3. klassetrinn rundt i Norge deltok. De konkluderer i denne undersøkelsen at det er færre rapporterte tilfeller av seksuelle overgrep innen familien enn det har vært i tidligere studier. Det rapporteres at en signifikant større andel jenter enn gutter som har opplevd flere former for uønskede seksuelle hendelser. Forskerne i denne undersøkelsen ville danne seg et bilde av summen av grove og milde seksuelle krenkelser fordelt etter kjønn. De valgte derfor å slå

sammen disse to gruppene og utelukket blotting. Beføling og onanering gikk under milde uønskede seksuelle hendelser og alle andre former for uønsket sex inkludert voldtekt og voldtektsforsøk gikk under grove seksuelle overgrep. I gruppen milde seksuelle krenkelser ble resultatet at 23,6% av jentene hadde opplevd dette, mens kun 9% av guttene rapporterte det samme. I den andre gruppen, grove seksuelle krenkelser, ble det rapportert 17% hos jentene mens guttene rapporterte 8%. Disse tallene viser at det er et kjønnsmonster i forekomsten av seksuelle overgrep. Dette vises også ved å se på resultatet av de som rapporterte om minst en form for seksuell krenkelse eller overgrep, hvor prosenten lå på 77,3 hos jentene, men kun 22,7 hos guttene (Mossige & Huang, 2010).

1.4 Tidligere forskning

Denne oppgaven tar utgangspunkt i 4 kvinner som er blitt seksuelt misbukt av en eller flere omsorgsgivere. Temaer som vil bli tatt opp i denne oppgaven er skadevirkninger av incest, resiliens, mestring og tilknytning. Herman (1981) refererer til Winberg sin undersøkelse fra 1955, hvor 203 sa de ble utsatt for incest hvor av 164 var incest mellom far og datter. Justice & Justice (1979, ref. i Herman, 1981) fant at i 112 tilfeller av incest var 96 av disse forholdene mellom far og datter.

Tremblay, Hebert & Piche (1999) har gjennomført en undersøkelse hvor 50 utsatte for seksuelle overgrep deltok. Her ble resultatet at utsatte som oppfattet at de fikk støtte fra venner eller foreldre var positiv til sitt globale egenverd og viste mindre eksterne atferdsproblemer. Resiliens på unngående mestringsstrategier var knyttet til lavere global egenverd og mer introvert og utagerende atferdsproblemer. For barn som opplevde alvorlig misbruk ble det evaluert at disse fikk mindre positiv sosial støtte (Tremblay et al., 1999).

Tilknytning har også vært undersøkt i lys av sosioøkonomisk stressfaktorer. Resultatet viste at trygg tilknytning i middelklassen i USA var fra 65% og 75% mens de som var dårligere økonomisk stilt i befolkningen hadde en trygg tilknytning på 55% (Ainsworth, Blehar, Waters, & Wall, 1978). Disse tallene viser at ytre faktorer spiller inn på tilknytningen. Vaughn, Egeland, Sroufe & Waters (1979) har gjort en undersøkelse på barn i økonomiske underprivilegerte familier med hensyn til individuelle forskjeller i tilknytningen. De brukte mødre og barn fra utvalget til Ainsworth (2.1) sin undersøkelse.

Funnene deres viste at utrygg tilknytning var forbundet med mindre stabile omsorgssituasjoner enn ved trygg tilknytning, og at endring fra trygg til utrygg tilknytning var knyttet til stressfylte begivenheter.

1.5 Spesialpedagogisk relevans

Allmenn pedagogikk handler om undervisning, oppdragelse, utvikling og læring. Spesialpedagogikk omhandler den kunnskapen og kompetansen vi trenger for å tilrettelegge dette for elever med særskilte opplæringsbehov. Tilpasset opplæring blir brukt for at alle skal få utnytte sitt potensial for læring (Skogen, 2005).

Hvordan kan denne oppgaven være relevant for spesialpedagogikken? Tangen (2008) peker på at spesialpedagogikken skal i tillegg til å fremme lærings- og utviklingsvilkår, også fremme livsvilkårene til barna. Videre sier hun at begrepene likeverd og livskvalitet er grunnleggende for spesialpedagogikken. Det er viktig å se hva som hemmer læringsutviklingen og foreslå tiltak for å forebygge dette. Svikt i tilknytningen til omsorgsgiver kan hemme både den emosjonelle og den kognitive utviklingen hos barn. I arbeid med barn kan en møte barn som ligger etter emosjonelt og/ eller kognitivt. Det er viktig som spesialpedagog å finne ut årsaken til dette. Erfaring med svikt i tilknytningen som barn, kan også påvirke videre tilknytning med andre mennesker, som for eksempel lærere og spesialpedagoger.

Som nevnt ovenfor er det store omfang av seksuelle overgrep i Norge, noe som igjen kan føre til at sjansen for at det er en eller flere utsatte i en klasse. En av senskadene av incest kan være traume, noe som kan føre til konsentrasjonsvansker i skolen. Mine informanter har slitt seg gjennom skolen og en av grunnene til det har vært at de ikke har klart å konsentrere seg. Skolen kan være fristed og forskning viser at skolen kan være en resiliens for barn som har blitt seksuelt misbrukt (William & Nelson- Gardell, 2011). For å kunne hjelpe elever som sliter med skader etter incest er det nødvendig at skolen har kompetanse innenfor dette feltet. Barn som har opplevd noe traumatisk kan ha en oppførsel som ikke adekvat i forhold til sin alder. Da er det viktig å finne ut hvorfor barnet oppfører seg slikt og ikke bare "stemple" det som et problembarn. Derfor er det viktig at ansatte i skolen har kunnskaper om temaene seksuelle overgrep og incest, og om hvordan dette kan påvirke de utsattes liv.

1.6 Formål og problemstilling

Formålet med denne oppgaven er å benytte tidligere utviklet kunnskap for å få mer forståelse av incest gjennom de utsattes fortellinger. Med utgangspunkt i dette vil ta for meg en problemstilling og for å besvare problemstillingen har jeg tatt utgangspunkt i fem forskningsspørsmål:

Problemstilling:

Hvordan beskriver voksne kvinner som er utsatt for incest sine liv?

Forskningsspørsmål:

- *Hva har overgrepene ført til når det gjelder kvinnenenes forhold til sine foreldre?*
- *Hva har overgrepene ført til når det gjelder kvinnenenes forhold til seg selv?*
- *Hvordan har overgrepene påvirket forholdet til de ulike relasjonene i livene deres?*
- *Hva har de gjort for å komme seg videre og hvilke forskjeller er det i deres livssituasjoner som har gjort at de har mestret livet forskjellig?*
- *Hva kan skolen gjøre for å ivareta elever som har vært utsatt for incest?*

1.7 Utsattes liv

De som over griper kan være barn, kvinner og menn. Overgrepene kan skje både av personer som er i den nære familien (incest) og fra andre personer i offerets liv. Jeg har avgrenset denne oppgaven til å fokusere på incest, kvinner som har blitt seksuelt misbrukt av en av sine biologiske foreldre eller besteforeldre da de var barn. I denne oppgaven vil det bli brukt selvbiografiske bøker og personlige beretninger fra de utsatte. Fokuset vil være på hvilke konsekvenser overgrepene har fått i de utsattes liv. Oppgaven er avgrenset til temaene tilknytning, traume, skadevirkninger av incest, resiliens, mestring og hvordan skolen kan ivareta elever som har vært utsatt for incest. I denne oppgaven vil kvinnene bli omtalt som de utsatte og informanter, og elever i de sammenhenger det synes mest passende.

Jeg har valgt å fokusere på fire utsattes liv og ta for meg deres subjektive tanker om de alvorlige overgrepene de har opplevd gjennom oppveksten. Som denne oppgaven vil komme inn på, er de utsattes livssituasjon preget av hva de har opplevd i livet sitt, men de har likevel vært sterke nok til å klare å gå tilbake til det vonde og skrive en bok.

Det er blitt brukt fire ulike bøker om fire informanter som har blitt utsatt for seksuelle overgrep. To av bøkene bygger på informantenes dagbøker. Noen av informantene har valgt å bruke fiktive navn for å skjerme seg selv og sin familie. Tre av bøkene er norske og den ene, *Because I Remember Terror, Father, I Remember You*, er en amerikansk bok. Nedenfor vil det bli gitt en kort presentasjon av bøkene.

1.7.1 Because I Remember Terror, Father, I Remember You

Av Silverman (2002).

"(...) det nå er blitt nødvendig for meg å se et fotografi av det faren min gjorde mot meg, se hva han gjorde mot kroppen min. og fordi jeg ser redsel, far, så ser jeg deg og husker deg".

Sue vokste opp med en mektig offentlig tjenestemann til far, hennes mor og eldre søster. Gjennom farens jobb bodde de ulike steder i verden. Hun ble voldelig seksuelt misbrukt av faren fra hun var 4 til 18 år. Det kommer frem at hennes mor nok visste hva som skjedde, men tok ingen affære. Dette kan ha resulterte i at Sue ikke hadde en omsorgsgiver som hjalp henne i vanskelige situasjoner, som under overgrepene. Overgrepene resulterte i at hun fikk noe skader, blant annet selvskadet hun seg. Hun utviklet to fiktive venner, noe som kan ha vært en beskyttelsesmekanisme for henne. Den ene, Dina, overtar kroppen henne og Sue forteller til Dina at hun liker dette. Dina er taus og ønsker ingenting for seg selv. Hun ser ingen eller snakker med noen. Dina har ikke behov for å se hva som blir gjort med kroppen hennes, for det er ikke hennes kropp, det er faren som eier den. Hun slipper ansvar. Det er en luksus og frihet. Sue blir voldtatt av en sjømann på vei hjem fra posten. Hun gjør ingen motstand, nå kommer modige Celeste frem. Hun var den andre fiktive vennen. Celeste er modigere enn Dina. Hun er stolt over merkene på kroppen etter volden og overgrepene, hun bærer de som tatoveringer. Gjennom oppveksten hadde Sue venner og kjærester. Hun flyttet hjemmefra og begynte på college i en annen by. Det kan virke som at hun har mestret livet selv om hun har vært utsatt for noe traumatisk. I dag jobber hun

som lærer på college i USA og som frivillig på et krisesenter for mishandlende kvinner. Hun er gift med en mann som har vært der for henne hele tiden i voksen alder.

1.7.2 Pappas prinsesse

Av Edvardsen (2012).

"Jeg tror ikke han gjorde det av ondskap, eller for å ødelegge meg. Men det var det han gjorde. Ødela meg for resten av livet".

Sigrid Beate vokste opp med mor som var pillemisbruker, en far som drakk, to storebrødre og to storesøstre. Hun ble overgrepet av faren fra hun var seks år og langt opp i tenårene. Det viste seg at moren hadde en mistanke om hva som skjedde, men valgte å overse dette og bli hos faren. Sigrid Beate hadde venner under oppveksten. Hun forteller at hun selvskadet seg og hadde problemer med selvfølelsen. En kveld planlegger hun å ta sitt liv, hun ruser seg og drar på fest til søsteren hvor også moren var. Her bestemmer Sigrid Beate sammen med mor og en av søstrene at de skal reise til faren. Det ender med at faren blir drept og Sigrid Beate må sone syv år i fengsel. Sigrid Beate har to barn med en mann som var der for henne under hele soningen, men dette forholdet tok slutt en stund etter hun kom ut av fengselet. I fengselet fullførte hun skolen og fikk hjelp med traumene sine. Nå jobber hun i Way Back, en organisasjon som hjelper de som har endt soningen til å få en lettere overgang til samfunnet og hun har også omsorg for sine to sønner.

1.7.3 Mammas svik

Av Harsem (2012).

"I hendene mine holder jeg en bunke papirer (...) Disse papirene føles som noe av det viktigste i livet mitt, og jeg bærer dem tett inntil kroppen. De er bevis! De bekrefter det jeg har fortalt..... Hadde noen brydd seg den gangen, kunne jeg vært spart for mye lidelse og en ødelagt oppvekst".

Eline ble misbrukt av mor og stefar fra hun var 4 år til 12 år. Livet bestod av vold, seksuelle overgrep, løgn, rus, mangel på å en mor som var glad i henne, og mangel på at noen trodde på henne. Etter at mor og far skilte seg, ble faren fradømt foreldreansvaret, og

frem til Eline var 12 år hadde hun ikke kontakt med sin far. Moren klarte å overbevise alle om at hun løy og fikk diagnosert henne med Asperger, noe som i senere tid ble avvist av saksyndige. Hun ble kastet ut hjemmefra da hun var 12 år og bodde hos en av mors venninner, Anne Marie. Der fikk Eline orden på livet og hun hadde det bra. Lengsel etter å være hos sin egen familie, gjorde at Eline fortalte sin mor at hun heller ville bo hos henne. Hun ble tatt fra Anne Marie og flyttet til en tante. Etter en stund taklet ikke tanten Eline sin atferd, og Eline ble sendt på en institusjon. På institusjonen falt livet sammen igjen, hun ruset seg, rømte fra institusjonen midt på natten og klarte ikke å gå på skolen. Hun blir derfor sendt på en alternativ skole hvor det var mer praktisk arbeid. Her klarte hun å fullføre skoleåret og trivdes. Da hun skulle begynne på videregående gikk alt galt. Hun begynte å ruse seg og var med feil folk. På grunn av sin uakseptabel oppførsel, blir Eline sendt til Gudbrandsdalen i fosterhjem hos Eiril. Her oppe har hun det bra og hun ble boende her til hun ble myndig. Da hun var nitten år valgte hun å flytte til Oslo, hvor hun møtte en gutt og ble gravid. Etter noen år begynte hun på Hudpleieakademiet, hvor hun etter noen forsøk fikk bestått. Under skolegangen her, pågikk Alvdaal saken, hvor Eline vitnet mot sin mor og stefar.

1.7.4 Vannliljen

Av Dahl (1999)

"Hvorfor kom aldri mor? Hvorfor kunne ikke Gud sende en engel for å hente henne?".

Hanne vokste opp på en gård med sine to yngre tvillingsøstre, mor, far og farmor. Hun ble misbrukt av far og farmor fra hun var seks måneder. Hun var uønsket og forsvarsløs ovenfor sin far og ble ekskludert av familien. Da Hanne ble født, knuste faren en flaske, fordi hun knuste drømmen hans, drømmen om å få en odelsgutt. Farmor tok betalt av andre menn slik at de kunne ha sex med Hanne på låven. Hanne ble diagnostisert med diagnosen, "multippel personlighet". Denne diagnosen fikk hun på bakgrunn av at hun hadde utviklet 25 fiktive hjelpere. De er deler av personligheten som blir spaltet ut. Hanne ga dem egne navn og de har ulike egenskaper. Deres oppgave er å beskytte Hanne og de blir sendt ut til å ta av for de verste overgrepene. Hun drømte om at bestefar, som var død, skulle komme og redde henne og holde de sterke armene rundt henne. Flere ganger prøvde hun å ta livet sitt for å komme opp til bestefar i himmelen. Hanne gledet seg til å begynne på skolen, både fordi hun kom vekk fra gården, men også for å lære. Her etablerte hun vennskap.

Hanne trodde at alle kristne er snille, og ville gifte seg for å komme bort fra gården. Da hun var rundt 16 år møter hun en mann hun trodde var snill og kristen. De giftet seg og hun flyttet fra gården, men livet ble ikke som hun trodde sammen med han.

2 Teori

Til å belyse problemstillingen vil jeg trekke inn ulike teori og forskning. Hovedmålet for denne oppgaven har vært hva slags skader overgrepene har gjort på informantene i forhold til tilknytning både til overgriper og andre relasjoner i deres liv, samt hva slags skader informantene har fått ved å ha blitt utsatt for incest. Det andre formålet har vært på hvordan informantene har mestret det traumatiske de har opplevd i sin barndom. Teorien som beskrives er valgt ut fordi den anses å kunne bidra til å forklare fenomenene som fremkommer i de utsattes beskrivelser av sine liv. Først beskrives tilknytningsteorien (Bowlby, Ainsworth), deretter skadevirkninger av seksuelle overgrep (Finkelhor & Browne), videre vil resiliens teori og mestrings teori bli beskrevet (Lazarus & Folkman, Antonovsky). Til slutt vil det bli tatt hvordan skolen kan ivareta elever som har vært utsatt for incest.

2.1 Tilknytning

Tilknytningsteorien ble utviklet av John Bowlby. Denne teorien ble utviklet gjennom observasjoner av samspill og adskillelse mellom barn og deres primære omsorgsgivere. Før han kom med sin teori trodde man at barn var tilknyttet sine omsorgsgivere på grunn av de fysiologiske behovene et barn har (Bowlby, 1969). Bowlby (1973) brukte termen tilknytning til å beskrive det følelsesmessige båndet mellom et spedbarn og den primære omsorgsgiver. Han mente at mennesker har behov for nære bånd og en trygg base gjennom hele livet. Tilknytningen har også en betydning for den psykologiske utvikling til et barn. For å bygge en tilknytning må det være et samspill mellom barn og omsorgsgiver og denne tilknytningen er lettest å bygge når barnet er seks måneder til fem år. En god tilknytningsperson må være tilgjengelig og svare på et barnets behov på en tilfredsstillende måte. Denne personen skal opptre som en trygghet og funksjonen er at barnet skal være så nær omsorgsgiveren at det blir beskyttet i situasjoner barnet oppfatter som farlig. Barn kan ha en tilknytning til sine omsorgsgivere selv om de ikke møter barnets fysiologiske behov (Bowlby, 1963, 1973). Videre Bowlby (1973) beskriver tre typer tilknytninger:

Sikker tilknytning	Usikker tilknytning	Usikker og svak tilknytning
Fremmer barns utvikling av det sunne barnet.	Engstelige barn som frykter separasjon og utfoldelse	Barn som kan utvikle en <i>borderline</i> - personlighet, barn med atferdsforstyrrelse og barn som har blitt utsatt for omsorgssvikt.

Gjennom tilknytning til sine omsorgsgivere utvikler barn en ”working model of the world”. Denne modellen er basert på erfaringer og tolkninger hvor barnet finner ut hvem som er deres tilknytningspersoner, hvor de kan bli funnet, og hvordan kan de forvente at omsorgsgiverne responderer. Parallelt med denne modellen utvikles også "working model of it self", indre arbeidsmodeller. De indre arbeidsmodellene organiserer vurderingsprosesser, tanke, hukommelse og følelse knyttet til tilknytningspersonen, og blir retningsgivende for barnets fremtidige atferd. Det vil si at de nye relasjonene individer etablerer er basert på tidligere erfaringer som er etablert i arbeidsmodellen (Bowlby, 1973).

Mary Ainsworth ville undersøke kvaliteten på tilknytningen mellom omsorgsgiver og barn, og brakte Bowlby teori videre. For å kunne gjennomføre dette utviklet hun fremmed-situasjonen som bygger på Bowlbys tre tilknytning typer nevnt ovenfor. Undersøkelsen går ut på hva slags tilknytningsatferd barnet viser i, under og etter at mødrene forlater ett- to åringer til en fremmed eller for seg selv, og kommer inn igjen senere (Ainsworth et al., 1978).

A: utrygg, unngående	B: trygg	C: utrygg, ambivalent
I denne gruppen avviser mor barna og barna viser mer separasjonsangst enn i de to andre. Når mor kommer tilbake, avviser barnet mor. Mor blir sint når barnet ikke gjør som hun sier. Barna kan vise sinne mot mødrene som en beskyttelse av erfaring med avvísning.	Disse barna er sikre på at moren vil være tilgjengelig. De har en harmonisk interaksjon og er mer samarbeidsvillig med morens ønsker enn barn i gruppe A og C. I denne gruppen er barna mindre engstelige. Disse barna anses å være mer utadvendte og samarbeidsvillige med ukjente voksne.	Her er barnet i en drakamp med mor. Mødrene reagerer mindre på gråtingen og signaler fra barna. Her er det grunner til å tro at barna er engstelige i tilknytningen til deres mødre. Barnet er usikker på om omsorgsgiveren vil være tilgjengelig, hjelpsom og respondere når barnet trenger det. De klarer ikke å bruke moren som en trygghet når de utforsker ukjente situasjoner.

(Ainsworth et al., 1978).

Disse tre mønstrene bruker barna for å ha tilgang til sine omsorgspersoner under stressende situasjoner og de kommer til syne på ulikt vis på ulike alderstrinn (Killén, 2007). Mary Main mente at det manglet et mønster. Dette la hun til grunn etter at hun sammen med Solomon (1990), fant ut at 54 spedbarn som deltok i deres undersøkelse ikke falt under noe av Ainsworth sine mønstre. På bakgrunn av dette la Mary Main til et nytt mønster, desorganisering (D). Denne teorien støtter Stroufe & Waters (1977) ved at de fant ut i sin undersøkelse at 10 % av barna i deres utvalg, heller ikke passet inn under A, B eller C mønstrene. Det disse barna hadde til felles var atferd som syntes å mangle lett observerbare mål, hensikt eller forklaring. De valgte å kalle dette mønsteret for desorganisert og/eller uorientert og beskriver at oppførselen til spedbarna måtte ha en av følgende funksjoner; desorganisering av forventede sekvenser, samtidig visning av motstridende atferd, ufullstendige eller urettede bevegelser og uttrykk, samt direkte indekser av forvirring og engstelse. De forskjellige indeksene som uorganiserte og uorienterte oppstår ulikt hos spedbarna (Stroufe & Waters, 1977). Foreldre av barn i dette mønsteret har sannsynligvis ikke gjennomarbeidet egne traumer og stress (Main & Solomon, 1990). Et desorganisert barn vil passe inn under en av gruppene A, B eller C. Ved at barna finner foreldrene

skremmende har de ingen å støtte seg til. Barn som ligger under mønsteret D kjennetegnes ved at de lever under kronisk stress ved at det ikke er noe mønster i barnets tilknytning. Dette gjør at barnet har vansker med å finne løsninger når de vil vekk fra stress og ubehag i forhold til foreldre. Barn i mønsteret D har frykt for tilknytningspersonen og når tilknytningssystemet blir aktivert mangler de atferdsstrategi. Dette fører til at de viser en konfliktfylt atferd ved at de stopper atferden som har startet (Torsteinson, 2011).

I Norges offentlige utredning, nr 5, om bedre beskyttelse av barns utvikling i Norge, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2012:5) understrekes hvor viktig betydningen av tidlig relasjonsbygning er for barns vekst og utvikling. Videre tar de opp at utrygg tilknytning kan være hemmende for barns emosjonelle og kognitive utvikling og at alvorlige brudd i tilknytnings- og relasjonsbygging kan føre til store psykiske problemer for barnet. Den viser også til at forskning med lav kvalitet på det språklige, emosjonelle og sosiale samspillet mellom barn og omsorgspersoner har betydning for barns språklige og kognitive utvikling. Skårderud, Stänicke og Haugsgjerd (2010) sier at tilknytning ses på som et medfødt, biologisk instinkt mennesker har for å sikre overlevelse, beskyttelse og reproduksjon, gjennom fysisk nærhet til omsorgsgiver. Iwaniec (2006) trekker frem eksempler på typiske trekk når foreldre og barn knytter relasjoner. Hun nevner eksempler som det å smile til barnet, løfte opp barnet, ta på barnet, se på barnet, respondere til signaler, se barnets fysiske og emosjonelle behov, samt gi barnet oppmerksomhet. For å overleve er barn nødt til å knytte seg til sine omsorgsgivere uansett hvordan de blir behandlet. Barn som har en trygg tilknytning til omsorgsgivere er bedre rustet til å regulere sine følelser, får sjeldnere atferdsproblemer og har lettere for å knytte nære vennsforhold til andre barn (Rothbaum, Weisz, Pott, Miyake, & Morelli, 2000). Disse barna lærer at de kan få sine behov oppfylt, de kan påvirke verden rundt dem og sine sosiale omgivelser. På bakgrunn av dette vil disse barna fungere selvstendig, bygge selvtillit og ha troen på seg selv (Stroufe, 1983).

2.1.1 Skader av utrygg tilknytning

Det er et større antall av barn med utrygg tilknytning enn de med trygg tilknytning som har atferdsproblemer. Barn med utrygg tilknytning kan ha vanskeligheter i samspill med andre barn, dårligere problemløsningsevne og lavere selvfølelse (Field et al., 1988). Disse barna

lærer at de ikke er i stand til å påvirke sitt sosiale miljø for å møte egne behov. De har ikke det som trengs for å fungere selvstendig og kan vise tvil og mangel på selvtillit i sosiale samspill (Stroufe, 1983). Skader av sikker eller usikker tilknytning kan ha langvarige konsekvenser. Stroufe (1983) hevder at usikker tilknytning i barndommen kan påvirke impulskontrollen, øke konfliktnivået med omsorgspersoner, føre til vanskeligheter med tilpasninger og problemfylte forhold til jevnaldrende. Usikre barn kan være mindre sosiale kompetente med jevnaldrene og har dårligere selvtillit. De kan også være mindre fleksible, selvhjulpne, nysgjerrige og engasjerte (Iwaniec, 2006). Main & Goldwyn (1984) skriver at usikker tilknytning kan føre til at barn minimaliserer betydningen av tilknytningsforholdet. Studier av Iwaniec & Sneddon (2001) og Iwaniec (2004), viser at de individene som hadde en usikker tilknytning som barn klarte å forbedre denne hvis de erfarte gode forandringer i livene sine. For eksempel ved å bli plassert i fosterhjem eller adoptert i en tilfredsstillende familie, ha ett positivt nettverk på skolen og etter skoletid, gifte seg med en støttende og omsorgsfull person, og når foreldre og barn gjorde meningsfulle og vellykkete tiltak. Selv om et individ opplever dårlig tilknytning som barn trenger ikke det være negativt senere i livet (Rye, 2002; Skårderud et al., 2010). Likeledes trenger ikke en god tilknytning være en beskyttelsesfaktor (Rye, 2002).

Flere studier støtter opp om teorier av at barn pådrar seg negative emosjonelle effekter av overgrep i barndommen (Browne & Finkelhor, 1986). Anderson, Bach & Griffith (1981, ref. i Browne & Finkelhor, 1986) viser til resultater av en undersøkelse der 155 kvinnelige ungdommer som var blitt utsatt for seksuelle overgrep, ble intervjuet. Av disse hadde 63 % psykososiale komplikasjoner. 67 % av jentene som hadde opplevd incest slet med internaliserte psykososiale følger som sove- og spiseforstyrrelser, frykt og fobier, depresjoner, skyldfølelse, skam og anger. 66 % av jentene hadde eksternaliserte senfølger som skoleproblemer og de rømte hjemmefra.

2.1.2 Traume

Traume oppstår etter en enkeltstående hendelse, men det er også relevant å bruke begrepet ved langvarig og omfattende påkjenning (Benum, 2006). Traume går inn under hovedgruppene innenfor angstlidelser. Angst er reaksjon på en opplevelse av trussel. Opplevelsen av angst kan bidra til at handlinger blir preget av uro og unnvikelse (Skårderud et al., 2010). Traumatiske hendelser kjennetegnes ved at de er overveldende og

uventede. Oftest innebærer det en alvorlig trussel mot helsen, der den utsatte har en opplevelse av liten eller ingen kontroll over det som skjer. Det kan trekkes likhetstrekk fra en posttraumatisk reaksjon til overlevelsesatferd. Reaksjonene er naturlig fordi man har nettopp har vært i en truende situasjon (NKVTS, 2011). Traumelidelse er en årsaksforklaring for symptomdannelse. Under dette begrepet kommer stressforstyrrelse og posttraumatisk stressforstyrrelse, som er svar på sterke fysiske og psykiske belastninger. Posttraumatisk stressforstyrrelser kan oppstå når en person opplever en ubehagelig hendelse av usedvanlig truende eller katastrofal art. De kan oppleve ufrivillige flashbacks, mareritt, uro og innsnevring av oppmerksomheten samt tilbaketrekning (Skårderud et al., 2010).

Når en nær omsorgsperson påfører et individ et traume, utløses frykt for nærhet og kan føre til at selve tilknytningssystemet blir traumatisert (Benum, 2006). Ved å oppleve traumatisering gjennom alvorlige og omfattende overgrep i nære relasjoner kan det gi følelsen av total ensomhet. Gjennom opplevelse av vold og misbruk har ikke individet hatt mulighet til å være hel. Det vil si å ta innover seg det vonde som har skjedd samtidig som det skal tilpasse seg verden omkring seg (Anstorp, Benum, & Jakobsen, 2006). Tidlig traumatisering fra nære omsorgspersoner kan ødelegge *trygghetsregulerings system*, det vil si evnen til å bruke relasjoner for å opprette trygghet, svekke muligheten for trygghet i egen kropp, regulering av følelser, nærhet til andre mennesker, tillit og meningsskaping (Benum, 2006). De eller den omsorgspersonen som svikter er den samme personen som barnet er avhengig av for å overleve. Utfordringen for barnet blir hvordan den skal bevare tilknytningen til overgriperen og holde fast ved de gode følelsene som måtte være der. Siden barnet ikke har noen steder å flykte må det tilpasse seg den uunngåelige situasjonen på ulike måter (Benum, 2006).

2.1.3 Polyvictimizations

Barn som er blitt utsatt for en type vold i sitt liv, har stor risiko for å bli utsatt for andre typer vold som for eksempel seksuelle overgrep (Finkelhor, Turner, Hamby, & Ormrod, 2011; Holden, 2003). Finkelhor et. al., (2011) definerer polyvictimizations som erfaringer med flere typer vold som seksuelle overgrep, fysisk mishandling, mobbing og eksponering

for familievold. De sier videre at barn som er utsatt for gjentatt vold og flere typer av vold, kan ha større sjanse for å utvikle komplekse traumer.

Tilknytningstraumer omhandler både eksponering av traumatiske traumer og hva slags påvirkning eksponeringen har på kort og lang sikt. Det kan eksempelvis være at et individ opplever forekomst av barnemishandling, seksuelt misbruk, fysisk misbruk og vitne til vold over lengre til fra tidlig barndom. Reaksjonene kan svekke en rekke affektive, kognitive, atferdsmessige og sosiale områder som eksempelvis selvregulering og regulering av følelsesliv, tilknytning og angst. Dette kan føre til aggresjon, spiseforstyrrelser, offer for traumatiske hendelser og seksuelle problemer i ungdomstiden og i voksen alder (Cook, Blaustein, Spinazzola, & der Kolk 2003).

2.2 Skadevirkninger av incest

Incest kan føre til alvorlige skadevirkninger. Finkelhor & Browne (1986) har laget en modell som viser hvilke skadevirkninger seksuelle overgrep kan gi. De kom frem til forhold ved seksuelle overgrep som er særskadelig for barn å bli utsatt for. Disse forholdene kaller de for *traumagenic dynamics*, og består av *traumatisk seksualisering*, *stigmatisering*, *svik* og *avmakt*.

Traumatisk seksualisering (Traumatic sexualization)

Traumatisk seksualisering gjør at barnets seksualitet blir utviklet på en mental upassende måte. Dette forholdet kan oppstå som følge av alle typer seksuelle overgrep. Traumatisk seksualisering kan skje på ulike måter i løpet av misbruket og kan forekomme når barnet gjentatte ganger blir belønnet av overgriperen for den seksuelle atferden som er upassende for barnets utvikling. Ved at overgriperen viser kjærlighet, oppmerksomhet, gir privilegier og gaver lærer barnet at seksuell atferd kan være en strategi for å manipulere andre til å oppfylle deres behov. Konsekvenser for dette kan være at barna utvikler ett upassende syn på erfaringer med seksualitet, forvirring og misforståelser om deres seksuelle selvbylde og med uvanlige følelsesmessige assosiasjoner til seksuelle aktiviteter (Finkelhor & Browne, 1986).

Svik (betrayal)

Svik refereres som når barnet oppdager at den det er avhengig av påfører dem en skade. Dette kan forekomme ved at barnet forstår at den personen de er avhengig av har manipulert dem gjennom løgn eller feiltolkning om moral. Følelsen av svik kan også oppstå når en i familien (ikke overgriperen) ikke beskytte de utsatte eller ikke tror på dem, eller skifter syn på dem etter overgrepene. Graden av svik avhenger av hvor lurt barnet føler seg (Finkelhor & Browne, 1986).

Maktløshet (powerlessness)

Maktløshet går ut på at barnets vilje, lyst og følelse, blir krenket. Innenfor seksuelle overgrep vil dette være når barnets territorium og kropp blir invadert imot barnets vilje og denne avmakten blir forsterket når barnet prøver å stoppe overgrepene. Gjennom maktløsheten kan barnet føle frykt, og det er ikke er voksent nok til å forstå hva som skjer. Dette gjelder alle situasjoner hvor barnet føler seg fanget og det trenger ikke å oppstå av tvang eller trussel (Finkelhor & Browne, 1986).

Stigmatisering (stigmatization)

Barnet kan oppleve at overgrepene er omgitt av følelse skam, skyldfølelse eller noe som er fælt (Finkelhor & Browne, 1986). *"Skamfølelsen viser til aktivt negative selvevalueringer som genererer handlinger i form av at personen med selvopplevde negative egenskaper vil forandre seg og kvitte seg med, eller gjemme, disse"* (Skårderud et al., 2010, s. 382). Som et resultat av dette kan barnets selvfølelse bli påvirket. Disse negative meningene kan komme fra overgriperen, som kan klandre barnet for overgrepene. Overgriperen kan presse barnet til å holde overgrepene hemmelig, noe som også kan frembringe skam og skyld. Andre i samfunnet kan også stigmatisere barnet ved å gi barnet negative karakteristikk, som er et resultat av overgrepene. Stigmatisering oppstår i ulike grader i de ulike overgrepene. Noen blir behandlet dårlig og får skylden av overgriperen, mens andre gjør det ikke (Finkelhor & Browne, 1986).

Finkelhor & Browne (1986) viser til at det ut fra deres syn er traumatisk seksualisering, svikt, maktløshet og stigmatisering de viktigste kildene til traumer i seksuelle overgrep mot barn. De kan ikke ses på som konkrete, separerte faktorer eller snevert definert. De må ses

som en gruppering av skadelige påvirkninger med et felles tema. Disse skal organisere og kategorisere vår forståelse av effekten av seksuelle overgrep.

2.2.1 Fire typer risiko

Vi kan dele det psykososiale inn i 4 typer: *Individuelle-, familiebasert-, samfunnsmessig- og kumulativ risiko* (Borge, 2010).

Individuell risiko

Individuell risiko kan for eksempel være biologiske medfødte problemer, men det kan også være knyttet til barnets status. Her refereres det til de barna som har status som barnevernsbarn, flyktninger, immigranter eller offer for overgrep. Individuelle risikoer kan også være knyttet til barnets temperament eller personlighet. Et barn som er sjenert kan ha økt risiko for å utvikle psykiske problemer, mens et barn som har sinne kan utløse uønsket reaksjon hos familien (Borge, 2010).

Familiebasert risiko

Familiebasert risiko er knyttet til de voksne og deres foreldrerolle. Dette kan være de voksnes egne belastninger som for eksempel; mentale eller somatiske helseproblemer, alkoholmisbruk, disharmonisk ekteskap, mangelfull evne til å oppdra og sette grenser for barna, omsorgssvikt og mishandling. Gir foreldrene barnet tiltro slik at selvtilliten øker, kan dette hjelpe til med at lysten til å mestre problemer øker (Borge, 2010).

Samfunnsmessig risiko

Under denne risikoen kommer katastrofer som skjer i samfunnet som for eksempel terrorangrep, skyteepisoder eller naturkatastrofer (Borge, 2010). Dette vil ikke være relevant for denne oppgaven, så det vil ikke bli utdypet noe mer.

Kumulativ risiko

En siste risiko som vil bli tatt opp her er *kumulativ risiko*. Dette betyr at nye problemer legger seg oppå tidligere uløste problemer. Det kan bli en fare for at psykopatologien hos et barn vedvarer dersom mange psykososiale faktorer virker sammen (Borge, 2010).

2.3 Resiliens

Resiliens handler om at noen individer får et bedre utfall enn andre som har opplevd tilsvarende nivå av motgang. Dette betyr god psykososial fungering hos barn til tross for opplevelsen av risiko for motgang. Med det kan en si at resiliens handler om barns motstandskraft til å fungere under unormale forhold. Det må oppleves en risiko hos barnet for å utvikle resiliens og det må være et samarbeid mellom barnets individuelle og miljøets egenskaper (Borge, 2010). Resiliens er ikke en fast egenskap hos et individ, men må ses som en prosess. De samme funksjonene i en prosess vil ikke være beskyttende i forhold til alle risikoer (Rutter, 2012). Resiliens kan forekomme som engangsfenomen eller som vedvarende prosesser (Borge, 2010). Wolin 1993 (ref. i Boudewyn et al., 1997) sier at resiliens handler om at en person til tross for motgang overlever, vokser og er sterk. Det er ingen individer som reagerer likt på motgang. Ulike individer har ulike reaksjoner på situasjoner som oppstår i livet (Rutter, 2012).

2.3.1 Resiliens hos utsatte for seksuelle overgrep

Det sosiale miljø rundt barn som er seksuelt misbrukt kan være en beskyttende faktor. Det kan redusere risikoen av seksuelle overgrep eller forbedrer mestringen (Boudewyn et al., 1997). Valentine & Feinauer (1993) fant i en undersøkelse hvor de spurte 57 kvinner som hadde overlevd seksuelle overgrep at det å ha et støttende forhold utenfor familien var avgjørende for å få hjelp til komme over erfaringen med seksuelle overgrep. Det at de hadde en som trodde på dem, gjorde at de fikk troen på seg selv. Denne støtten kom fra skolen, kirken eller gjennom å ha et støttende nettverk og denne støtten bidro til å utvikle en mening i deres liv.

Boudewyn (et. al., 1997) diskuterer grunnen til at noen har bedre resiliens enn andre av de som hadde opplevd seksuelle overgrep. De bygger på Garmezy (1985) sin modell av resiliens basert på voksne som hadde opplevd seksuelle overgrep i barndommen. Resiliens blir i denne modellen definert som det å ha en positiv selvverdi og ikke å ha opplevd depresjon. Her ble forskjellen funnet i:

1) Personlighetsfaktoer: Resiliensgruppen hadde en sterkere tro på en indre kontroll over de hendelsene som skjer (internal locus of control) og mindre kronisk selvutsettelse.

2) Arten av tidlig omsorgssvikt: Barn med god psykososial fungering hadde foreldre som var mer tilgjengelig for dem. De opplevde mindre belastninger ved foreldrenes skilsmisse, tap eller sykdom. Dette gjorde også at foreldrene var mer tilgjengelig når barna skulle takle traumene fra å ha opplevd seksuelle overgrep.

3) Det å ha støttende andre mennesker: Ved å ha større tilgang under og i etterkant av overgrepene til personer som tilbyr hjelp eller bekrefter barnets egne forsøk på mestring.

4) Miljøet rundt barnet: Barna i resiliens gruppen hadde sannsynligvis mindre gjentatte erfaringer med voksne når det kommer til seksuelle, fysiske eller følelsesmessige overgrep ved at de hadde et støttende miljø rundt seg (Garmezy, 1985).

Skader på trygghetsregulerings systemet gjennom tidlig traumatisering fra nære omsorgsgivere kan en se visse motsigelser til resiliens. Skadene på trygghetsregulerings systemet fører til at barnet kan ha problemer med å opprette blant annet trygget og tillit til andre mennesker. Garmezy (1985) sin forskning viser imidlertid at når barn har foreldre som er tilgjengelig for dem så viser forskningen at barn som hadde opplevd seksuelle overgrep klarte seg bedre. Forskningen til Garmezy viser også at de som hadde et støttende apparat utenfor familien klarte seg bedre. Om kreftene fra det sosiale miljøet er sterkere enn traumene fra omsorgspersoner vil variere fra kontekst til kontekst.

2.4 Mestring

"Being a survivor means being able to feel again, not to repress, not to forget, not to run away from, but to be able to stand still, remember what happened, claim all of that experience, claim the feelings, and still be able to hang on to this new person that I am" (DiPalma, 1994, s. 87)

Vifladt og Hopen (2004) definerer mestring som "(...)den følelsesmessige prosessen ved å flytte oppmerksomheten fra "gammelt" til "nytt" liv ved å lage nye forventinger og nye mål." Videre sier de at mestring er en ferdighet som må læres. Det er en måte å tenke og handle på som medfører endring av tidligere handlingsmønster.

2.4.1 Teori på mestring

Det vises til to tilnærminger av mestring;- mestring som prosess og mestring som karaktertrekk. Mestring som karaktertrekk beskriver egenskapen hos personen som påvirker mestring, mens mestring som prosess vil si at mestringen endres over tid og i samsvar med de situasjonelle sammenhengene der det skjer (Lazarus, 1993). Lazarus & Folkman (1984, s. 141) definerer mestring som; "*constantly changing cognitive and behavioral efforts to manage specific external and/or internal demands that are appraised as taxing or exceeding the resources of the person*". Her viser begrepet mestring til situasjonen som skal mestres. Prosess tilnærming til mestring har tre hovedfunksjoner som skiller seg fra tenkning om mestring som karaktertrekk. Den første forskjellen er at prosess er opptatt av hva personen faktisk tenker eller gjør, i motsetning til mestring som karaktertrekk hvor bekymringen ligger i hva personene vanligvis gjør, ville ha gjort og bør gjøre. Det andre er hva en person faktisk tror og gjør, er undersøkt innenfor en kontekst. For å forstå mestring må vi kjenne til hvilke forhold personen skal mestre. Den tredje funksjonen går ut på at når vi snakker om mestring som prosess så snakker en om en endring i tanker og handlinger etter hvert som personen mestrer den forårsakende hendelsen. Dette betyr at personene kan benytte nye mestringsstrategier i nye kontekster (Lazarus & Folkman, 1984).

Innefor mestring som prosess skiller Lazarus & Folkman (1984) mestringsstrategier mellom emosjonellorienterte og problemorienterte. Emosjonellorienterte løsninger har som formål å dempe ubehag, begrenser stress. Denne mekanismen dominerer når stressende forhold blir sett på av en person som refraktær (upåvirkelig av behandling) til å endre. Den andre mekanismen, problemorientert, har som formål er å løse problemet. Denne mekanismen dominerer når de stressende forholdene blir vurdert som kontrollert av handlingen (Lazarus & Folkman, 1984). Følelsesmålettet arbeid vil tilby, ifølge Lazarus (1993), det beste mestringsvalget.

2.4.2 Salutogenese

Antonovsky lanserte begrepet salutogenese. Innenfor patologisk syn prøver en å forklare hvorfor mennesker blir syke, mens ut fra et salutogenetisk syn er fokuset på hva som holder oss friske. Salutogenese mysterium er at en ikke kan forutsi hvilke konsekvenser

stress har for et menneskes helse (Antonovsky, 1987). Antonovsky analyserte i 1970 data fra en undersøkelse om jødiske kvinner som hadde vært i konsentrasjonsleir under andre verdenskrig. Han ble overrasket over at flere av disse israelske kvinnene hadde, til tross for å ha opplevd mange traumatiske opplevelser under deres opphold på konsentrasjonsleirene og flyktingsleier, klart å bevare sin helse (Antonovsky, 1991). På bakgrunn av sin forskning begrunner han at helse ikke er et spørsmål om hva vi utsettes for, men hva slags evne vi har til å takle det som skjer i livet vårt. Antonovsky ville finne ut hvordan motstandsressurser har betydning for hvordan vi takler sykdom og for sykdomsutvikling. Som eksempler på motstandsressurser nevner han alt som kan gi kraft til å bekjempe en mengde ulike stressfaktorer, som for eksempel penger, kulturell stabilitet, sosialt nettverk og egostyrke (Antonovsky, 1991). Gjennom begrepet "sense of coherence", oversatt til norsk som "opplevelse av sammenheng" (OAS), prøvde han å finne ut av hvordan noe kunne fungere som motstandsressurser. Antonovsky (1991) deler OAS inn i de 3 komponentene begripelighet, håndterbarhet og mening:

1. Begripelighet/ forståelse: at det som inntreffes er forståelig og oppleves som ordnet, strukturert og tydelig.
2. Håndterbarhet: At en har ressurser nok til krav som om stilles i livet.
3. Meningsfullhet: Å oppleve å være deltaker i det som skjer i livet.

De som hadde en høy OAS, hadde høye verdier på disse komponentene (Antonovsky, 1991). Antonovsky beskriver videre at de som hadde høy OAS, omtaler forhold i livet deres som var viktige og som de var engasjert i gjennom følelsesmessig og ikke bare kognitiv mening, og om disse forholdene oppleves som begripelig, håndterbar og meningsfylt. Spørsmålene han stilte seg var "*hvorfor det er slikt at noen noensinne klarer det? Og hva skal vi gjøre for å forklare helse istedenfor sykdom?*" (Antonovsky, 1991). Det er ingen garanti for at gjennom det salutogenetiske synet kan løse de kompliserte tingene som livet utgjør, men kan lede mot en dypere kunnskap og forståelse mot den friske forståelsen av sammenhengen. Poenget her blir hvilke faktorer bidrar til økt helse med fokus på copingressurser (mestringsressurser) (Antonovsky, 1991).

Lazarus and Folkman er enig med Antonovsky i at det er viktig med en følelsesmessige støttende funksjon og at det trolig er en positiv faktor for helsen og for å fungere sosialt og

i arbeid. Det de mener er problematiske trekk ved Antonovsky sin OAS er at det er egnet til å bli behandlet utelukkende som en persons faktor uten hensyn til det samfunnet den bor i. De mener at OAS er gjensidig avhengig av personene selv og samfunnet, som hver har sine egne egenskaper som må beskrives og tas hensyn til (Lazarus & Folkman, 1984).

2.4.3 Karaktertrekk som fremmer motstandsdyktigheten

En indre styrke og troen på at en kunne gjøre noe med situasjonen, kjennetegner de "motstanddyktige" utsatte (DiPalma, 1994; Himelein & McElrath, 1996). Mange utsatte har klart å overleve overgrepene ved å bruke egne ressurser eller mestringsstrategier (DiPalma, 1994). Mange barn som er blitt utsatt for seksuelle overgrep viser bemerkelsesverdig robusthet i møte med slik motgang. Barn som er blitt seksuelt misbrukt, kan leges fra deres overgrep og overlever i en kreativ og heroisk måte. De overlever også i møte med psykologisk og sosial motgang (Woodward & Fortune, 1999).

2.5 Skolens ivaretagelse

Innenfor pedagogikken (skolen) er det viktig med en helhetlig læring som innebærer både handlings- og holdningslæring og kognitiv, sosial og emosjonell læring (Befring, 2008). Dette viser mangfoldet i hva skolen skal lære elevene. Videre kan dette skape noen utfordringer for skolen. Det er viktig at skolen er variert nok til at alle elevene kan utvikle seg og lære. Det følger av § 1-3 i opplæringsloven (1998) at tilpasset opplæring skal tilpasse elevens evner og forutsetninger. I opplæringsloven (1998) § 5 første ledd står det at elever som ikke får utbytte av den ordinære undervisningen har rett til spesialundervisning.

2.5.1 Innkludering i skolen

Selv om elevene har tilpasset opplæring eller spesialundervisning er det viktig at de blir inkludert i klassen. Det er viktig at det er stort nok variasjon i skolen slik at alle kan utvikle seg og lære der (Håstein & Werner, 2008). Det å ha en venn innebærer å ha en nærhet og tilknytning til en annen (Lund, 2012). Breilid (2007) gjennomførte en empirisk undersøkelse hvor 1851 ungdommer på 9. og 10. trinn samt tre trinn på videregående skole

ble spurt om "hvor mye" de oppfattet at de lærte på de ulike livsarenaer som skole, idrett, annen fritid, jobb, alene, med familie og med venner. Svarprosenten var på svært nær 100%. På spørsmålet om hvor mye de lærte når de var med venner, svarte 75% av utvalget at de lærer "en god del" eller "mye". 75% av utvalget svarte "ganske viktig" eller "svært viktig" da de vurderte faglig læring sammen med venner.

2.5.2 Gode relasjoner

Et problem innenfor skolen kan være skolevegring. Skolevegring kommer av at elever sliter med å komme seg på skolen som følge av at de plages med angst eller depresjon (Befring, 2008). Skolen må gi slike elever en mulighet for å utvikle en personlig trygghet. Videre er det også viktig at ansatte på skolen hjelper elever med å få et positivt selvbilde, tro på seg selv og evne til sosial samhandling (Befring, 2008). Det er viktig å huske på at det er de voksne som har ansvaret for relasjoner mellom seg selv og en elev (Nordahl, Manger, Sørli & Tveit, 2005). For å ha skape gode relasjoner til elever belyser Nordahl et al. (2005) fem punkter;

- 1) Etablering av tillit.
- 2) Se det enkelte barnet (som subjekt).
- 3) Verdsette barnet.
- 4) Anerkjenne barnet.
- 5) Være i gode relasjoner til barnet. Ved å være dette kan en stille forventninger til dem og barna vil da prøve å innfri disse.

2.5.3 Virkelighetsoppfatning

En annen utfordring kan være å forstå elevenes atferd. For å forstå en elev sin atferd må en ha innsikt i elevens virkelighetsoppfatning, altså elevens opplevelse av den aktuelle konteksten og av seg selv (Befring, 2008). Ved å ha en god relasjon til elever kan det være lettere å hjelpe dem til å bli aktører i eget liv som videre kan forebygge og redusere atferdsproblemer (Nordahl et al., 2005). For å forstå våre handlinger er det to begreper som kommer i fokus, virkelighetsoppfatning og mål, ønsker eller verdier som styrer våre handlinger.

1) *Virkelighetsoppfatning* er den forståelsen vi har av virkeligheten vi befinner oss i. Tidligere erfaringer danner virkelighetsoppfatningen. Er erfaringene dårlige som for eksempel utrygg eller truende vil en helst ikke oppleve dette igjen og for å komme ut av situasjonen gjør de en handling som virker rasjonell for dem, men som for andre er en problematferd (Nordahl et al., 2005).

2) *Mål, ønsker og verdier* er noe vi håper på å realisere gjennom våre handlinger. Alle har et behov for å bli likt og det er viktig at elever får ros og tilbakemeldinger (Nordahl, et al., 2005).

3 Metode

Gjennom forskning skal det fremmes relevant empiri, som underbygger og støtter oppgavens teoretiske bakgrunn. Ved hjelp av forskning søker denne oppgaven å få innblikk i hva det å bli seksuelt misbrukt (incest) har ført til når det gjelder de fire utsattes forhold til seg selv, til andre og hvordan dette påvirker ulike relasjoner i livet deres. Det vil også være fokus på hva som gjør at en kan overleve et slikt traume. Hensikten er å illustrere traumet en utsatt for incest gjennomgår, slik at en bedre kan forstå de uttrykkene det får i personenes relasjoner til andre.

Nedenfor vil det bli redegjort for metodisk tilnærming. Videre vil det vitenskaplige utgangspunkt, samt fortolkningslære bli redegjort, før forskerens rolle og førforståelse blir omhandlet. Dernest følger en drøfting av selve forskningsprosessen, hvor også tekstanalyse vil bli presentert. Videre vil selve tolkningen og analysen bli belyst. Det vil også bli gjort rede for utvalget, samt reliabilitet og validitet. Til slutt vil jeg belyse og drøfte relevante forskningsetiske utfordringer.

3.1 Metodisk tilnærming

Forskning er en aktiv, grundig og systematisk granskning for å finne ny viten og øke kunnskap. Metode er en beskrivelse av den fremgangsmåten en har benyttet for å finne svar på problemstillingen (Dalland, 2012). I denne kvalitative studien fremkommer data fra selvbiografer og personlige beretninger som grunnlag for å belyse oppgavens problemstilling.

Kvantitativ metode har ofte et stort utvalg, og her brukes det tall som målbare enheter for videre analyse og syntese. I kvalitativ metode er forskeren mer opptatt av meninger og opplevelsene til informantene (Dalland, 2012). I denne oppgaven er fokuset på informantenes subjektive opplevelse og derav valget av kvalitativ metode. Kvalitativ forskning går ut på at vi både fortolker og er en del av samme virkeligheten, ett konstruktivistisk perspektiv (Gall, Gall, & Borg, 2007). Det innebærer å konstruere sin egen sosiale virkelighet og gir egne erfaringer en mening (Dalland, 2012). Andre kjennetegn ved kvalitativ forskning er at en går i dybden og får mange opplysninger med

få undersøkelsesenheter. På den måten får en frem det særegne og forskeren ser fenomenet innefra. Målet er at datamaterialet skal få frem sammenhenger og helheten (Dalland, 2012). I min forskning har jeg brukt bøker skrevet av og om usatte som ble seksuelt misbrukt i barndommen.

Gjennom bøkene forteller de utsatte sine historier. I det neste kapittelet vil jeg redegjøre for, og begrunne, valget av fenomenologi, intensjonalismen og hermeneutikken.

3.2 Vitenskapsteori og fortolkningslære

I denne oppgaven er fenomenologi valgt som vitenskapsteoretisk bakgrunn og hermeneutikken som fortolkningslære. Dataene jeg har samlet inn ble analyseres på bakgrunn av en fenomenologisk og hermeneutisk tilnærming. I dette delkapittelet vil jeg først ta for meg fortolkningslæren hermeneutikken og vitenskapsteorien fenomenologi. Til slutt vil jeg trekke frem min førforståelse som er relevant innenfor hermeneutikken.

3.2.1 Hermeneutikk og fenomenologi

Hermeneutikken er en *fortolkningsmåte*, og innenfor denne metoden oppstår mening i interaksjon mellom handlingen og den som forsøker å tolke. Vi har en førforståelse som vi tar med oss og bruker i tolkningen. Fenomenologi er opptatt av intensjonen informanten har i sin handling. Her legges forforståelse vekk (Fay, 1996). I min oppgave ble det lagt størst vekt på fenomenologi, fordi jeg var interessert i informantens subjektive mening, og gjennom hermeneutikken kan jeg tolke deres mening. Jeg skal forsøke å se ting utenfra mitt perspektiv. Som forsker vil jeg da bruke min forståelse til å tolke informantenes utsagn, og gjennom dette bidra til at leserne skal få ett innblikk i informantenes liv. Fay (1996) viser til at hermeneutikken og fenomenologi ikke er adekvate nok alene.

Hermeneutikken mangler det å finne ut intensjonene bak informantens handling, mens fenomenologien ikke tolker rollen til informanten.

Intensjonalismen går under fenomenologi. Clark Moustakas (1994) trekker dette frem i artikkelen sin 4 Intentionality, Noema, and Noesis , hvor han bruker Husserl sine begreper noesis og noema som er sentrale begreper innenfor intensjonalitet (intensjonalismen).

Noeses er hvordan vi oppfatter, føler, tenker, husker eller dømmer, som er innebygd og skjult fra bevisstheten. Det andre begrepet, Noema tilsvarende alle punktene til Noesis.

Noema er det som oppfattes, det en erfarer, mens Noesis er måten en person opplever en situasjon eller handling. Moustakas beskriver intensjonalitet (intensjonalismen) som en frihet til å forstå og se fenomener på den samme måte som de dukker opp. Fenomener får være det de er og blir anerkjent (Moustakas, 1994). Gjennom dette ser en likhetstrekk til fenomenologien som vil bli presentert nedenfor. Videre i denne oppgaven vil jeg bruke begrepet fenomenologi som betegnelsen på denne teorien. Edmund Husserl er grunnleggeren for fenomenologien som ble opprettet rundt år 1900 og Martin Heidegger videreutviklet den som eksistensfilosofi. Fenomenologi går ut på å få informantens perspektiv på et bestemt fenomen og gjennom fenomenologien skal informanten beskrive verden slik den oppfatter den, og som er virkelighet for informanten. Målet er å få så eksakt og fullstendig beskrivelse som mulig (Kvale & Brinkmann, 2009).

For å få en helhet, er det behov for en fortolkningsprosess. Innenfor humaniora, har den hermeneutiske tradisjon lagt vekt på å forstå og fortolke tekster (Alvesson & Skoldberg, 1994; Kvale & Brinkmann, 2009). Hermeneutikken formål er forståelse, mening og refleksjon. Her søkes det etter den indre meningen hos informanten og på den måten få en helhetlig forståelse, altså få et dypere meningsinnhold enn det som umiddelbart blir forstått. Utfordringen her blir å forstå og tolke i den konteksten som fenomenet er i (Befring, 2007; Dalen, 2011). Dalen (2011) beskriver hermeneutikken som læren om tolkning. Noen ganger forstår en ikke helheten i en tekst, og derfor tolkes den i forskjellige deler, og gjennom disse fortolkningene settes tolkningene sammen i en ny helhet, som kalles den hermeneutiske sirkel. Den hermeneutiske sirkelen gir en dypere forståelse av meningen (Alvesson & Skoldberg, 1994; Dalen, 2011; Gall et al., 2007; Kvale & Brinkmann, 2009). I min oppgave har jeg fortolket tekster og hermeneutikken har til hensikt å sikre gyldige fortolkninger (Kvale & Brinkmann, 2009).

3.2.2 Forskerens rolle og førforståelse

En utpreget fare ved all forskning er å ha med fordommer og førforståelse inn i undersøkelsen (Dalen, 2011; Dalland, 2012). For å motvirke og bli påvirket at dette, er det viktig å klargjøre mine tanker om fenomenet på forhånd (Dalland, 2012) og dermed bruke

denne forståelsen til å åpne for størst mulig forståelse av informantens opplevelse og utsagn.

Gjennom mitt arbeid med barn som har vært utsatt for incest har jeg dannet meg ulike forestillinger rundt temaet. Jeg var av den oppfatning at barn som ble seksuelt misbrukt ville ha store problemer med tilknytning til andre og at de ville ha vansker med å konsentrere seg på skolen. I tillegg til profesjonelle erfaringer med temaet har jeg lært om incest gjennom forelesninger og teori. Det kan være en fordel å ha erfaring og kunnskap om incest fra praksisfeltet, fordi da kan jeg ha en mulighet til å prøve å forstå materialet jeg beskriver. Viktigheten blir at jeg er bevisst ovenfor min førforståelse og har kritiske blikk på egne fortolkninger.

3.3 Forskningsprosessen

Den opprinnelige prosjektplanen gikk ut på å intervju personer som var utsatt for seksuelle overgrep. Etter nærmere vurderinger ble denne planen kansellert på grunn av temaets sensitive karakterer. Det kreves særlig tillatelser, intervjuerfaringer, og også at en har mulighet til å tilby informantene helsemessig hjelp i etterkant av intervjuet når temaet for intervjuet er selvopplevde seksuelle overgrep. Valget ble da på å sende ut en spørreundersøkelse om ansatte i skoler rundt i Norge sin kunnskap om temaet seksuelle overgrep. Etter mye frem og tilbake med meg selv og med hjelp fra veileder, ble denne planen også kansellert. Det jeg ville, var å få kunnskaper om hvordan livene til de utsatte hadde vært. Siden det er vanskelig å få tillatelse til å intervju, valgte jeg å bruke bøker som er skrevet av utsatte som ble misbrukt fra barndommen. Den mest valide metoden hadde vært å intervju incestutsatte, gå til kilden selv, men av etiske grunner har jeg valgt en mer indirekte form. Arbeidet videre gikk på å lese bøker som utsatte hadde skrevet samt litteratur og forskning på temaet.

3.3.1 Tekstanalyse

Gjennom hermeneutikken skal jeg tolke den teksten som informantene har skrevet. Tekst kalles all diskurs og i tekstanalyse overtar teksten den muntlige talen. Om det er en direkte sammenheng mellom talen og det som har blitt nedskrevet er den funksjonene lesningen

har i forhold til skrivningen. Skriften blir stedfortreder for talen. En av forskjellene mellom å intervju og å analysere på forhånd nedskrevne tekster, er at en ikke har anledning til å stille spørsmål (Ricoeur, 1993). Tekstanalyststudie gir tilgang til mengder av materiale. Gjennom dette kan det tenkes at jeg har fått en dypere innsikt i livene til de utsatte. En ulempe er at jeg ikke får stilt spørsmål eller oppfølgingsspørsmål hvis det er noe jeg lurer på noe. På grunn av dette vil jeg ikke ha noe påvirkning til mitt datamateriale.

Denne måten å forske på gjør at det ikke er noe relasjon mellom forskeren og informanten, derimot må jeg tolke (hermeneutikken) det som er nedskrevet. Tolkning fører teksten tilbake til den levende kommunikasjonen (Ricoeur, 1993). I tekstanalyse er det forskeren selv som må stille spørsmål til teksten og ulike spørsmål fører til ulike meninger i teksten. De spørsmålene som blir stilt er med på å bestemme den etterfølgende analysen. Gjennom hermeneutikken skal jeg lete etter meninger i teksten (Kvale & Brinkmann, 2009) og det er min forståelse som preger teksten (Thagaard, 1998).

3.3.2 Tolkning og analyse

Grunnlaget for denne analysen er det nedskrevne materialet i bøkene. Siden dette er en tekstanalyse, har jeg ikke brukt noen intervjuguide, og studien ble mer som en casestudie. Casestudie er en detaljert studie av en eller flere forekomster av et fenomen i sin virkelige livs kontekst. Denne måten å studere på, er gjort for å belyse et fenomen, som er en prosess, person, eller et annet element av interesse for forskeren (Gall et al., 2007). For meg ble dette å studere informantenes tilknytning til sin overgriper og hvordan denne tilknytningen påvirket tilknytningen til andre, samt de skader incest kan ha påført et individ og hvordan de kommet dit de er i dag. På denne måten fikk jeg en detaljert beskrivelse av fenomenet, som er et av formålene til en case studie (Gall et al., 2007).

Videre vil jeg ta for meg for meg de ulike typene koding. "*Extracting concept from raw data and developing them in terms of their properties and dimensions*" (Corbin & Strauss, 2008, s. 159). Åpen koding har å identifisere begreper som igjen kan inngå i kategorier, rådata blir delt opp i flere kategorier (Dalen, 2011). Aksial koding blir dataene fra åpen koding satt sammen igjen. Dermed går disse to måtene å kode på inn i hverandre. Det blir en mer dybde i beskrivelse av fenomenet (Corbin & Strauss, 2008). Selektiv koding skal samle alle trådene i de hovedkategoriene som blitt utviklet, og utvikle begreper og modeller for forståelsen av fenomenet (Dalen, 2011). Da jeg kodet valgte jeg å dele opp i

flere kategorier og sette inn det de ulike informantene beskrev under hvert tema. Disse ble markert med ulike farger. Etter dette satte jeg sammen dataene igjen for å få en dypere beskrivelse. Det de ulike informantene hadde beskrevet ble styrket av hverandres utsagn. Til slutt trakk jeg inn teori og fant ulike modeller, teori og empiri som støttet opp det informantene beskrev.

Videre her vil jeg omtale to begreper, "Experience near" og "experience distant" som ble brukt under analysen. "Experience near" er de uttalelsene informantene kommer med om konkrete forhold, det som står i bøkene. "Experience distant" har inkludert forskerens tolkninger i disse forholdene (Geertz, 1973). Dalen (2011) beskriver dette som at det har foregått en analytisk prosess fra et beskrivende forhold til et mer analytisk forhold. Forskeren trekker inn teori for å komme et steg videre i analyseprosessen. Denne metoden er relevant ved at jeg først leste informantenes subjektive uttalelser, hvor jeg videre bruker min førforståelse inn i tolkningen, for til slutt å trekke inn teori for å styrke funnene i oppgaven.

Nedenfor fremstilles noen eksempler på analyseprosessen som er beskrevet over etter Dalen (2011):

"Experience near"	"Experience distant"	Teori
"Da han overgrep seg, gjorde han det fordi han var glad i meg"	Gjennom overgrepene fikk informantene ett usunt syn på hvordan tilknytningen til sine omsorgsgivere skulle være og deres forhold til seksualitet og egen kropp	<p>John Bowlby: Han brukte tilknytningstermen til å beskrive følelsesbåndet mellom et spedbarn og den primære omsorgsgiveren.</p> <p>Mary Ainsworth: Hun tok Bowlby sin teori videre for å undersøke kvaliteten på tilknytningen mellom omsorgsgiver og barn.</p> <p>Finkelhor & Browne: De har laget en modell som viser hvilke skadevirkninger seksuelle overgrep kan gi.</p>
"Jeg vil at Jane (...), skal bli min venn for alltid".	Det var viktig for å ha venner, noe som ble en beskyttelsesmekanisme og resiliens faktor for de utsatte.	<p>Antonovsky: Han lanserte begrepet salutogenese, som handler om fokus på hva som holder oss friske.</p> <p>Lazarus og Folkman: De viser til to tilnærminger av mestring;- mestring som prosess og mestring som karaktertrekk.</p>

Min tolkning ble basert på det mine informanter har skrevet om seg selv og det jeg har lest gjennom teori og empiri. Problemstillingen ble styrende for hvilke temaer og koder som

var relevant å fokusere på i analysen og drøftingen. Underveis kom temaet traume flere ganger opp som relevant fenomen og ble derfor inkludert i oppgaven.

3.3.3 Utvalg

Jeg har valgt disse fire bøkene fordi de belyser min problemstilling og relateres godt til teorien jeg har valgt å bruke. Allikevel ser jeg også at bøkene kun gir et snevert innsyn i tematikken og at andre bøker kunne vært aktuelle, men jeg har gjort en helhetlig vurdering og funnet at de aktuelle bøkene var et godt valg for nettopp denne oppgaven. Søket er basert på kriteriene nedenfor.

- Barna i bøkene skulle ha blitt misbrukt av en av sine nærmeste omsorgsgivere (incest)
- Barna skulle ha blitt misbrukt fra de var små
- I bøkene måtte det være mye stoff om tilknytningen til overgriper og andre individer i livene deres
- Informantene forteller om skadene av incesten
- Familiens ressurser og utdanning skulle være forskjellig
- Informantene forteller om hvordan de har klar seg eller ikke klart seg.

3.3.4 Reliabilitet

Reliabilitet går ut på om mine forskningsresultater har en konsistens, er troverdige og om mine resultater kan reproduseres på andre tidspunkter av andre forskere ved hjelp av samme metode. Denne vurderingen bør foregå gjennom hele forskningsprosessen (Kvale & Brinkmann, 2009).

3.3.5 Validitet

En annen viktig del av analysen er validitet. Validitet er å kontrollere om kunnskapen er troverdig eller gyldig (Kvale & Brinkmann, 2009). Videre vil jeg ta utgangspunkt i fire typer validiteter fra Maxwell (1992): **Deskriptiv validitet** omhandler om mine data er nøyaktige. Var det virkelig det informanten sa, eller husker jeg feil (Maxwell, 1992).

Innenfor denne oppgaven var det relevant ved at jeg ikke omformulerte det som står i bøkene slik innholdet får en annen betydning. Under intervju har en mulighet til å stille oppfølningsspørsmål slik at en ikke tolker dataene feil. Dette har en ikke mulighet til i en tekstanalyse. En utfordring kan være å tolke det som står i bøkene riktig. **Teoretisk validitet** går ut på om de begrepene forskeren bruker gir en teoretisk forståelse av fenomenene som er med i undersøkelsen (Maxwell, 1992). Jeg har valgt temaer som jeg fokuserte på da jeg leste bøkene som relasjoner, mestring og resiliens. Videre i denne oppgaven vil jeg presentere resultatene mine og drøfte dette opp mot teori fortløpende. **Tolkningsvaliditet** er opptatt av det emiske, det vil si beskrive det informantene sier på en måte som de kjenner seg igjen i det som blir skrevet (Maxwell, 1992). Som forsker er det mulig å misforstå det som informantene har sagt. Fordelen ved å bruke tekstanalyse er at dataene allerede er nedskrevet. Ord som informantene har lagt vekt på er i kursiv skrift eller med store bokstaver. Den siste typen validitet, **generaliserbarhet** referer til om mine resultater er overførbart til andre personer eller situasjoner enn de som deltar i prosjektet (Alvesson & Sköldberg, 1994; Maxwell, 1992). Kvalitative studier er vanligvis ikke designet til å kunne generaliseres til en større populasjon. Her er det mer fokusert på å få en dybde i et fenomen (Maxwell, 1992). Da jeg kun har fire informanter kan mine resultater ikke generaliseres. Jeg vil understreke at mitt mål med oppgaven var å få økt innsikt i tilknytningen mellom utsatte og overgriper og hvordan skader incest påfører den utsatte, samt hva som har gjort at de er den de er i dag. Dette er noe jeg mener jeg har klart ved å ha så mye detaljert data gjennom bøkene.

Det kan diskuteres hvorvidt den utenlandske boken styrker eller svekker analyse resultatet i denne oppgaven. Jeg er bevisst på at den amerikanske kulturen kan være annerledes enn den norske. Teorien jeg bruker om tilknytning, Bowlby og Ainsworth er to amerikanere, og denne teorien brukes også i Norge. Dette viser at relasjoner mellom foreldre og barn kan være relativt lik i USA og Norge.

3.4 Forskningsetikk

Etikk handler om hva som er rett eller galt, akseptabelt eller forsvarlige (Befring, 2007; Dalland, 2012). Videre skriver Dalland (2012) at forskningsetikk har med planlegging, gjennomføring og rapportering av forskning. Her må man ivareta personvernet (Befring, 2007; Dalen, 2011; Dalland, 2012) og troverdighet av forskningsresultatene (Dalland,

2012). I denne oppgaven er det ikke spesifikke etiske hensyn jeg trengte å ta hensyn til annet enn det som har blitt nevnt i valg av metode. Det har ikke vært behov for å søke NSD eller å ivareta informantenes personvern siden bøkene er offentlige bøker.

4 Presentasjon av funn, tolking og drøfting av datamaterialet

I dette kapitlet skal jeg presentere mine funn, slik de er fremkommet gjennom analyse og tolkning av datamaterialet. Videre vil jeg da kunne trekke noen konklusjoner og drøfte funnene. Siden denne oppgaven er en tekstanalyse, vil jeg oppsummere det de utsatte har beskrevet gjennom bøkene. Direkte sitat fra de utsatte vil stå i kursiv og med innrykk. Jeg har valgt å presentere funn og drøfting sammen, og dette vil skje fortløpende.

Informantenes navn som blir brukt i bøkene, vil også bli brukt her.

Kapitlet er delt opp i fem hovedtemaer. De fem hovedtemaene tilknytning, skader av incest, resiliens, mestring og skolens ivaretagelse, er både teoristyrte og empiristyrte, og skal svare på mine forskningsspørsmål.

4.1 Tilknytning

Forskningsspørsmål:

- *Hva har overgrepene ført til når det gjelder kvinnenenes forhold til sine foreldre?*

"Jeg kommer aldri til å tilgi mamma for det hun har gjort, for hun kan aldri gjøre det godt igjen. Men jeg vil alltid være glad i henne fordi hun er moren min" (Eline).

Som påpekt i teori delen danner spedbarns første leveår stor grunnlaget for personlighet og er derfor en avgjørende periode i deres utvikling (Bowlby, 1973). En av mine informanter (Hanne) forteller at volden og overgrepene begynte da hun var spedbarn. De tre andre (Sirid Beate, Sue og Eline) forteller at overgrepene startet i en alder av ca fire år. Jeg vil nå analysere og drøfte tilknytningen til overgriperen og den andre foresatte.

4.1.1 Tilknytning til overgriperen

Det er en naturlig atferd å søke etter oppmerksomhet og trygghet i livet. Alle informantene følte glede over den oppmerksomheten som de fikk fra sin overgriper. Hanne sin historie er vesentlig forskjellig fra de andre. Hun ble ikke bare misbrukt av sin far og farmor, men

også av flere menn i bygda. De betalte faren enten med sprit eller penger, forgrep seg og brukte vold mot Hanne på låven. Det var farmoren til Hanne som fortalte hva faren skulle gjøre med Hanne.

"(...) tok farmoren henne inn på låven. Der var det en fremmed mann.."

Farmor løftet Hanne opp på fanget til mannen. "Vær snil mot mannen, lek `gyngehestleke`, sa farmor".

Eline, Sue og Sigrid Beate forteller at da de ble misbrukt av sin mor eller far, følte de at det var på den måten overgriperen viste at han/hun var glad i datteren sin. Det kan virke som at informantene trodde at den gleden overgriperen viste da de så døtrene sine, var gleden over å se dem som person og ikke på grunn av at de skulle misbruke dem.

"Disse "seansene" i senga til mamma er vel det nærmeste jeg har kommet kjærlighet fra moren min". (Eline)

Å peke på et nøyaktig tilknytningsmønster til mine informante er utfordrende fordi Ainsworth et al. (1978) har kun gjort forskning på ett og to åringer, mens det er bare en av mine informanter som ble utsatt for incest i denne aldersgruppen. Derimot kan jeg se trekk fra det mine informanter beskriver gjennom bøkene, og trekke tråder til teori og empiri. Gjennom beskrivelsene til informantene kommer det frem at etter hvert som de ble eldre, så vil Sue, Sigrid Beate og Hanne bare vekk fra sin overgriper. Hanne ville finne en å gifte seg med slik at hun kunne flytte fra gården. Sue og Sigrid Beate klarte å si nei til fedrene sine rundt 17 års alderen.

Eline derimot, ville hele tiden tilbake til sin mor. Forskjellen mellom hennes og de andre informantene sin historie er at hennes overgriper kastet henne ut i en alder av 12 år, mens de andre bodde sammen med overgriperen til de selv valgte å flytte ut. Elines søken tilbake til mor kan forklares i lys av teorien til Bowlby (1963, 1973) som sier at barn kan føle en tilknytning til sine omsorgsgivere selv om de ikke møter barnets fysiologiske behov. Eline var opptatt av å vinne morens oppmerksomhet ved å bruke rus, rømme hjemmefra og ha sex med gutter. Hun ville at moren skulle finne ut av dette slik at hun skulle bry seg.

"Grunnen til at jeg fortalte mamma, var at jeg håpet hun skulle reagere på en eller annen måte. At hun skulle "se" meg, bli beskymret for meg og føle omsorg. Men selvfølgelig gjorde hun ikke det".

Eline viste en opprørsk atferd og ved å vite at det ikke var noen i familien som ville ha henne, kan ha ført til at hun opplevde det som enda et svik. Imotsetning til de andre informantene kan det virke som Elines liv var mer ustabilt ved at hun ble flyttet mellom ulike fosterhjem og institusjoner.

Desorganisert tilknytning

Ut fra det informantene beskriver kan jeg se likhetstrekk til mønsteret til D, desorganisert når det kommer til tilknytning til overgriperen. Main & Solomon (1990) refererer til at mange av de mishandlede og forsømte spedbarna havnet under tilknytningsforstyrrelsen D. Barna som gikk under dette mønsteret viste betydelig unngåelse og motstand, og de var redde for sine foreldre. Alle informantene beskriver situasjoner hvor de er greie med overgriperne fordi de var så redde for hva han/hun skal gjøre hvis de ikke hørte på dem. Hvis Hanne gjorde motstand ville overgriperne slippe henne ned til rottene.

*"Hanne så dem. De pilte rundt på gulvet.(...)hvorfor passet ingen på henne?
Hun var så alene. Alltid alene. Helt alene mot farligheten. Redsel. Hjelpløshet.
Maktløshet".*

Sue forteller om en episode en sommer hun skulle bade med vennene. Faren ville ikke at hun skulle gå, han ble sint og voldelig, og Sue holdt seg hjemme resten av sommeren. Sue skriver:

"Det er så mye raseri(...) Kniven- han stikker kniven inn der, mellom bena hennes, der(...) Ja, jeg ser hva han gjør mot tøytedatteren sin før kroppen hennes forvandler seg til granitt. Jeg føler ingenting. Det er ingenting å føle".

Sue forteller også om en dag da faren voldtar henne;

"Han er for sint(...) Han binder fast armene og beina mine så jeg ikke kan røre meg. Men forstår du ikke, far, at du ikke behøver å gjøre dette? Jeg skal ikke sette meg til motverge. Jeg skal ikke protestere. Jeg nekter deg ingenting, far".

Eline og Hanne var begge redde for å gå på do om natten i frykt av hva som kunne skje. Sigrid Beate skriver at faren truet henne.

"Pappa sa at noe forferdelig ville skje hvis jeg fortalte andre hva vi gjorde. Mamma vil dø".

Det vises gjennom funnene i denne oppgaven også trekk fra mønsteret til utrygg unngående tilknytning hos informantene. Her kan foreldrene være autoritære, men likevel utilgjengelige fysisk og psykisk. Barn som opplever denne typen tilknytning prøver å takle dette gjennom selvbedrag og minimaliserer betydningen av tilknytningsforholdet (Main & Goldwyn, 1984). Sigrid Beate trodde overgrepene var hennes feil og hun ville derfor ikke fortelle det til noen. Hun skriver:

"Hvis hun hadde spurt, så hadde jeg nektet. Hadde noen utenfra grepet inn, så hadde jeg blitt sint. Det var så vanskelig. Så komplisert. Så skamfullt. Jeg trodde det var min skyld".

Da Eline var 14 år var hun fylt med sinne, anger og skyldfølelse.

"Noen ganger tenker jeg at jeg fortjente det. Fortjent julingen, plagingen, overgrepene. Det er vanskelig å forklare."

Hanne beskriver at hun under et overgrep forstod at hun måtte ha gjort noe galt og fortjente straff fra faren og Gud. Sue forteller at da hun slo opp incest i ordboken og så at det er ulovlig, tok hun på seg ansvaret. Sue skriver:

"Jeg vet jeg er ansvarlig. Jeg har begått utilgivelige synder".

At de utsatte tok på seg skylden kan ha sammenheng med at de ikke egentlig forstod hva som skjedde. Sue sier hun ikke forstår hva syndene hun har gjort går ut på. Finkelhor & Browne (1986) tar opp i sin modell under punktet stigmatisering at overgriperen kan presse barnet til å holde det hemmelig, noe som kan formidle skam og skyld.

Sigrid Beate, Sue og Eline følte glede over den oppmerksomheten de fikk fra sin overgriper. Det er en naturlig atferd å søke etter oppmerksomhet og trygghet i livet. Hannes historie skiller seg fra de øvrige informantene. Hennes overgriper fortalte henne ikke at han misbrukte henne fordi han var glad i henne, men fordi hun knuste hans drøm

om å få en sønn. Forholdet mellom Hanne og hennes overgripere kan virke som var mer basert på hat og sinne.

Eline fikk ikke noe positiv oppmerksomhet av sin mor. Hun har søkt hele livet om å få oppmerksomhet fra sin mor. Moren viste ingen morsfølelse og hverdagen bestod av vold og overgrep. Ut i fra et normalt perspektiv for en mor, så skal hun være glad i sitt barn og et barn trenger trygghet og støtte gjennom hverdagen. Eline opplevde ikke dette og hun forteller at trangen etter å behage moren og det å være nær henne, overskygget alt det forferdelige som skjedde senere. Under overgrepene fortalte moren at hun gjorde det fordi hun var glad i Eline. Eline skriver:

"Lengselen etter mamma er noe jeg har levd med så lenge jeg kan huske(.....) Mitt savn etter mamma var helt klart savnet etter en mamma som hun aldri var eller har vært eller ville klart å være ".

Det kan se ut som om at Eline på en måte godtok at moren overgrep seg på henne, for da fikk hun bekreftelse på at det var noen som var glad i henne. Som liten er det også kanskje vanskelig å forstå hva som egentlig skjer med en og at dette ikke er riktig. For overgrepene var for noen av informantene en bekreftelse på at de hadde en som var glad i dem, noe som de fleste individer ønsker. Mennekser har et biologisk behov for tilknytning, nære bånd og en trygg base gjennom livet (Bowlby, 1973). Det som jentene beskriver ovenfor, og spesielt Eline, er søket etter denne tryggheten.

Engstlig /motstandsdyktig tilknytning

Innenfor en familie med engstelig/motstandsdyktig tilknytning, hvor det er en historie med mishandling, så kan denne tilknytningen være preget av rollebytte. Det vil si at barnet oppfører seg som en foresatte og de selv må møte sine følelsesmessige behov. Siden deres følelsesmessige behov ikke blir dekket i denne tilknytningen, blir barna satt i en sårbar posisjon, blir skuffet, åpen for å bli et offer, får lav selvtillit samt blir en tvangsmessig omsorgsperson (Iwaniec, 2006). Ut fra det informantene forteller så måtte de mer eller mindre ta vare på seg selv og overgriperen.

Eline ble stengt inne på rommet sitt da hun bodde hos moren. Det var ingen som spurte henne om hvordan det gikk på skolen eller fortalte at hun måtte dusje og ta vare på seg selv. Hun fikk slengt inn en pose med mat hver dag, og det var det hun fikk. Hanne fikk

heller ikke lov til å spise med familien, det virker ikke som at noen gav uttrykk for at de var glad i henne, eller sa noe fint, tvert i mot, alt hun hørte om seg selv var negativt.

"Hanne trakk seg stille tilbake. Hun var sulten, men visste at hun ikke fikk sitte og spise ved samme bord som faren. Bare søstrene fikk lov. Hun visste det. Men förstod ikke".

Crittenden (ref. i Maine & Solomon 1990) kommer med et annet syn enn det funnene i denne undersøkelsen viser, og sier at et betydelig antall av spedbarna som opplevde misbruk, gikk under mønster B, trygg tilknytning i Ainsworth sitt mønster. Dette mønsteret viser at barna er mindre engstelige enn andre barn. De har en sikker tilknytning til sin omsorgsgiver og bruker sin omsorgsgiver som sikker base når de utforsker ukjente miljøer (Ainsworth et al., 1978). Jeg kan ikke se likhetstrekk til en sikker tilknytning mellom informantene og foreldrene i dette studiet. Dette kan ha med å gjøre med at det er mer traumatisk å oppleve å bli misbrukt innenfor familien. Selvtilliten og selvilde kan også bli svekket av å ha opplevd usikker tilknytning. Dette vil bli beskrevet nedenfor.

4.1.2 "Blod er tykkere enn vann"

Ønske om å føle en tilhørighet til sitt biologiske opphav er nedarvet i oss, derav det velkjente ordtak "blod er tykkere enn vann". Eline hadde et sterkt ønske om å komme tilbake til familien sin, mens Hanne ville vekk fra gården og familien sin. Informantenes sosiale samvær med overgriperen var for det meste da overgrepene og volden skjedde. Sigrid Beate forteller at da hun og faren gikk på ski sammen, var stunden hun fikk ros av faren. Hun levde for de øyeblikkene hvor han roste henne. Med dette viser hun hvor viktig det var for henne å ha en positiv tilknytning til faren, en far som var stolt av henne. Det at hun sier hun levde for disse øyeblikkene, kan være fordi det var viktig for henne å få disse øyeblikkene så ofte som mulig. Ved å gjennomføre de seksuelle overgrepene og gjøre overgriperen tilfredstilt kan det hende at informantene følte de var gode nok og de fikk ros. Sigrid Beate sier at hun følte overgrepene noen gang var en triumf fordi da fikk hun oppmerksomhet, og hun ble sett av faren framfor søstrene.

"Jeg ble pappas nye prinsesse, pappas nye leketøy".

Hun forteller også at hun forsvarte faren utad;

"Ja, selv om jeg hatet han så beskyttet jeg han,- utad".

Det at informantene nevner at foresatte overgrep seg fordi han/hun var glad i datteren sin, kan tolkes som at det er deres måte å unnskyldes seg på at det er greit at overgrepene skjer og at de gjør det fordi han/hun bryr seg. Dette kan ha vært en måte de prøvde å forklare overgrepene på ovenfor seg selv. Her kommer traumatisk seksualisering inn, noe som jeg vil ta opp videre i kapittel 4.2. Valentine & Feinauer (1993) fant i sin undersøkelse at kvinnene trodde overgrepene var helt vanlig og at det var en måte overgriperen viste kjærlighet på.

Eline forteller at da hun bodde i et trygt fosterhjem ville hun fortsatt hjem til sin mor, til sin familie. Lojaliteten hos barn er sterk. Svikter Eline moren, så kan hun miste henne helt. Det som er interessant her, er at Eline møter voksne mennesker i livet (se i 4.3) som er bra for henne, men likevel vil hun gjerne at moren skal være glad i henne. Selv om Eline ble kastet ut hjemmefra og var i trygge gode omgivelser ville hun stadig tilbake til sin mor, til sin familie, til en mor som kunne trøste henne. Under avhørene som ble tatt med Eline svarte hun først nei på spørsmålene om hun hadde blitt seksuelt misbrukt.

"Det er sikkert vanskelig å forstå at jeg ikke bare kuttet ut mamma helt. Men jeg klarte det ikke. Hun var og ble moren min, og jeg ønsket så inderlig å ha mammaen min".

Det tyder på at Eline gjør alt for å kunne få nærhet, bekreftelse og kjærlighet fra sin mor.

"Det eneste jeg noensinne har ønsket meg, er at mamma skal elske meg, respektere meg og være mamma for meg".

Et fellestrekk ved informantene var at de ville gjøre alt slik at overgriperen ble fornøyd og glad i dem. Bowlby (1973) tar opp at mennesker ikke føler seg trygge alene og at det for unge barn er en risiko. Etter hvert eneste svik moren har gjort, så kommer Eline tilbake og er der for henne. Selv etter at moren ble anmeldt og tatt fra de to yngre søskene, velger Eline å ikke kutte ut moren sin. Dette kan tyde på at familien var viktig for henne.

Hanne fikk lommepenger, og disse pengene brukte Hanne til å kjøpe gaver til moren og faren, slik at de skulle bli glade, bli glade i henne, se henne og prate med henne. Noen av informantene ble også snakket nedvergende til, likevel var de lojale og fortalte ikke hva

som skjedde hjemme. Her vises det igjen hvor viktig det var for mine informanter å ha noen som er glad i dem. Det kan trekkes en rød tråd til Bowlbys (1973) teori om hvor viktig det er med tilknytning og trygghet.

4.1.3 Overgriperens barndom

Eline, Sue og Hanne forteller at deres overgripere selv hadde en vanskelig barndom. Elines mormor brydde seg ikke om barnet sitt, og Sues og Hannes fedre fortalte at de selv ble misbrukt. Bowlby (1973) viser til at foreldrenes tilknytningserfaringer fra barndommen vil påvirke hvordan deres forhold blir til sine barn. Foreldre som selv har opplevd omsorgssvikt eller mishandling i barndommen, har større sannsynlighet for å forsømme eller mishandle sine barn. Bowlby (1973) påviser i studiet at egen erfaring vil påvirke senere tilknytning. Dette passer også med modellen hans "working model" og "working model of it self". Teorien nevner også at foreldrene av barn under tilknytningsforstyrrelsen D, ofte ikke har fått mulighet til å bearbeide egne traumer (Main & Solomon, 1990). Dette kan stemme med det informantene forteller om overgriperens opplevelser i oppveksten. Som nevnt tidligere, mener jeg at jeg kan se trekk hos alle informantene til mønstrene utrygg, unngående tilknytning stilen, som er en stil foreldre som selv har blitt følelsesmessig misbrukt i barndommen kan bruke på sine barn (Main & Goldwyn, 1984). Det jeg prøver å få frem er at svik i tilknytning hos barn kan følge mennesker videre hvis de ikke får hjelp til å bearbeide vonde opplevelser og traumer. Dette poengterer hvor viktig det er, som spesialpedagog, å ta tak i barn og unge som sliter med for eksempel vonde opplevelser og utrygg tilknytning.

4.1.4 Tilknytning til den andre foresatte

Alle, bortsett fra Eline, vokste opp med sine biologiske foreldre. Sue, Sigrid Beate og Hanne ble misbrukt av sin far, mens Eline ble misbrukt av sin mor. Som nevnt tidligere har informantene opplevd svik av overgriperen. Ingen av mødrene eller Elines far beskyttet informantene. Sviktet kan også komme fra andre, som for eksempel den andre foresatte (Finkelhor & Browne, 1986).

Det er et likhetstrekk her hos informantene ved at foresatte ikke stilte opp. Men Eline og Hanne sin historie skiller seg fra Sue og Sigrid Beates historier ved at deres andre foresatte

ikke fikk lov til å ha kontakt med dem. Faren til Eline fikk ikke lov av moren til å treffe henne, så om han faktisk visste om overgrepene kommer ikke frem i bøkene. Eline fikk kontakt med faren da hun flyttet i fosterhjem hos Anne Marie i en alder av 12 år. Denne kontakten vedvarte da hun bodde hos farens søster og på institusjonen. Det kan imidlertid virke som relasjonene ikke var spesielt god.

"Pappa orket tydeligvis ikke å forholde seg til det som skjedde rundt meg".

Hanne sin mor ville gjerne være der for sin datter og hun ble veldig glad da Hanne ble født. Hun viste henne all den omsorg hun kunne da hun var baby, men gleden varte ikke lenge. Moren ble låst inne på et rom mens hun hørte babyen sin gråte utenfor og fikk ikke lov til å trøste barnet av sin voldelige mann. Et eksempel på at hun ønsket å være en god mor for Hanne er at hun på bursdagen hennes ga moren en gave i smug. Selv om moren ville hjelpe, så var det ikke det inntrykket Hanne fikk. Hennes syn på deres tilknytning var ikke basert på trygghet på at moren skulle hjelpe henne, tvert imot så lurte hun på hvorfor moren ikke reddet henne. Hanne forteller at alt inni henne skrek etter nærhet, varme og kjærlighet. Hun ønsket så sterkt at bestefar som var i himmelen skulle komme, komme og holde de sterke armene sine rundt henne og passe på henne. Bowlby (1973) tar opp at tilknytningspersonen må være tilgjengelig, være en trygghet og en beskytter.

"Bestefedre passer på små barn. Det må de. For hvem gjør det ellers? Ikke bestemødre. Ikke far. Ikke mor. Ikke onkler. Ikke tanter. Ingen!"

Følelsen av å være helt alene i familien kan ha ført til at selvtilliten til Hanne sank og hun kan ha følt ensomhet. Det var ingen hjemme som delte gledene hun kom hjem med fra skolen. Hun hadde gjemmesteder hvor hun kunne være trygg og alene. Ved ikke å føle trygghet og tilhørighet i primærfamilien søker en ofte andre for å fylle de utilfredstilte behovene.

Sue hadde en mor som ikke gav uttrykk for at hun ville hjelpe henne slik som moren til Hanne. Hennes tilknytning til moren var heller ikke basert på tryggheten om at moren var der for henne i situasjoner som Sue oppfattet som farlige. Sue viser til flere episoder hvor moren må ha lagt merke til at noe galt skjedde, men det var Sue som fikk kjeft av moren. Moren lå vanligvis på soverommet og hørte på radio mens faren var inne hos Sue.

"Nå ja", sier hun, " jeg hadde også en forferdelig barndom. Nå kan folk snakke om slike ting, men den gangen var det ingen som visste om det".

Problemet som moren til Sue hadde, var at hun ikke visste hvor hun skulle dra og hvordan hun skulle ta vare på barna alene. Iwaniec (2006) trekker frem at foreldrenes fysiske omsorg, oppmerksomhet og følelsesmessige tilgjengelighet er viktige faktorene. Hva skjer når barna ikke blir møtt med dette?

"Jeg ser også en annen liten pike en som- på sitt eget tydelige, tause språk- viste frem underbuksene sine på skolen, sluttet å gå på skolen og brakk kravebeinet sitt på sommerleir da hun ønsket at noen skulle se at hun befant seg i en krise".

Sitatet ovenfor viser implisitt hvordan Sue prøvde som liten å få frem at det var noe galt. Et av aspektene ved usikker tilknytning er at barna er engstelige og frykter separasjon (Ainsworth et al., 1978). Sue forteller at hun ikke ville på sommerleir fordi hun var redd for å miste moren, så hun valgte å skade seg slik at hun ble sendt hjem.

Sigrid Beate mente, i likhet med Sue, at moren nok var klar over at det skjedde noe. Tegn som at Sigrid Beate ba moren om en ny far, en snill far, og at hun og søsteren ville vekk fra faren er eksplisitte tegn på skrik om hjelp. Problemet var ikke at moren ikke forstod dem eller ville forstå, men det var uakseptabelt med skilsmisse i familien. For Sigrid Beate var det viktigste at moren trodde på henne, selv om mor sa at dette var det verste faren kunne gjøre mot henne (moren). Hun har et sinne mot sin mor. Om hun kan tilgi? I forhold til spørsmålet om tilgivelse velger hun å si hun kan akseptere at moren gjorde som hun gjorde, fra morens ståsted.

"Jeg bebreider mamma for at hun ikke tok tak, jeg bebreider henne for hun lukket øynene, for at hun ikke gikk fra pappa, for at hun anstrengte seg for å holde på fasaden istedenfor å ta vare på barna sine sånn man skal gjøre".

Det kan være en stor belastning å vite at den andre omsorgiveren ikke hjelper en i en vanskelig situasjon. Som sitatet ovenfor sier så kan det virke som om at moren til Sigrid Beate var mer opptatt av hva som ble sagt utad enn hva som skadet barnet hennes. For et barn kan dette føles som et stort svik og være vondt å forholde seg til. Informantene kan

også ha følt en maktesløshet, da den andre foresatte ikke gjorde noe selv om de hadde en mistanke om at det var noe galt som skjedde. Som Hanne beskrev, hvem skal egentlig passe på henne? At det ikke kommer en som kan ta barnet inn i sine trygge armer, kan gjøre at en mister troen på at det finnes noen som vil passe på en.

Ved at den andre omsorgsgiveren ikke tok grep i det som skjedde ble mine informanter sviktet av begge sine foreldre. Den ene mishandlet og forgrep seg, mens den andre "lukket" øynene for det som skjedde. For at et barn skal få en positiv start på livet, er noen avgjørende faktorer som spiller inn, blant annet foreldrene sitt forhold til barnet. Barn i den første levetiden lærer at verden er et godt og trygt sted å leve. De klarer seg ikke alene og er derfor avhengig av å bli møtt med en grunnleggende trygghet (Iwaniec, 2006). Som nevnt tidligere i denne oppgaven, ut ifra det mine informanter forteller, så har de ikke opplevd tilstrekkelig trygghet og omsorg. Sigrid Beate skriver:

"I avhørene snakket jeg om barndommen min og om tenårene. Det var vanskelig. Det ligger mye dritt der. Så mye usagt. Og jeg merker jeg ikke har ordene for å beskrive hva som har skjedd. Jeg har bare disse ekle bildene i hodet. Disse luktene. Disse grimasene. Disse klynkene".

Gjennom barndommen hadde ikke mine informanter noen foreldre som reddet dem. Den andre foresatte som ikke overgrep seg på dem tok ingen affære for å få stopp på det som skjedde. Hvis de i tillegg mistet overgriperen sin nærhet hadde de vært enda mer alene. Ut fra funne i denne studien kan det se ut som at overgrepene har ført till at deres forhold til sine foreldre var utrygt og usikkert. I utrygg, ambivalent tilknytningsmønster reagerer mødrene mindre på gråting og signaler fra barna (Ainsworth, 1978), noe som kan stemme med det mine informanter beskriver i bøkene.

Det som skiller jentene er at Eline vil hele tiden tilbake til sin mor, mens de andre informantene skriver at de ønsker seg vekk. De andre jentene hadde en mor som ikke overgrep seg på dem, noe Eline ikke hadde. Ønske om å bo med moren kan ha med at hun så inderlig ønsket seg en mor som var glad i henne. Hun hadde heller ikke god kontakt med faren, noe som kan forsterke hennes ønske om å bo hos moren. Bowlby (1973) mente at mennesker har behov for nære bånd og en trygg base gjennom hele livet. De øvrige informantene hadde en mor som bodde med dem og pratet med dem. Hvordan foreldrene behandlet informantene kan ha en sammenheng med hvordan de selv ble behandlet da de

var barn. Et eksempel er at Hanne skriver at faren ble behandlet av moren slik som han behandler henne.

4.2 Skader av incest

Forskningsspørsmål:

- *Hva har overgrepene ført til når det gjelder kvinnenes forhold til seg selv?*

- *Hvordan har overgrepene påvirket forholdet til de ulike relasjonene i livene deres?*

"Noen ganger er livet så vanskelig at man skulle ønske man aldri ble skapt(...)." (Eline)

Det er stor konsensus at det er mer skadelig å bli misbrukt av en innenfor familien enn å bli misbrukt av en utenfor familien (Finkelhor & Browne, 1986; Tremblay et al., 1999). Alle informantene har opplevd svik. De har blitt skadet av en de var avhengig av. Ut fra dette kan en se trekk til skader på trygghetsregulerings systemet til mine informanter. De hadde ingen steder å flykte da de var mindre, noe som førte til at de måtte tilpasse seg den situasjonene de hadde hjemme. Traumatisering gjennom incest kan gi en følelse av total ensomhet (Anstrop et al., 2006). Dette kommer også frem i min studie av de fire informantene. Skadene som et resultat av overgrepene er forskjellig hos informantene. Her kan jeg trekke linjer til hvor grove overgrepene var og andre faktorer som kan ha spilt inn, som for eksempel foreldrenes barndom. Tre av mine informanter forteller at det ble brukt vold mot dem og mot deres mødre. Finkelhor et al. (2011) definerer begrepet polyvictimizations som erfaringer med flere typer vold som seksuelle overgrep, fysisk mishandling, mobbing og eksponering for familievold. Ved å ha blitt utsatt for flere typer vold kan ha gjort større skader på mine informanter. Jeg kan ikke bedømme hvem som har hatt det verst av informantene, men ut fra det de forteller om overgrepene, skadene og livet deres nå, samt trekke tråder til teori, kan jeg få et innblikk i hva slags betydning disse skadene kan ha vært for informantene.

Eline og Hanne er de informantene som beskriver mest om skadene både under og etter overgrepene. Som et utfall av overgrepene utviklet Hanne 25 ulike fiktive hjelpere som hadde ulike egenskaper og hadde som oppgave å beskytte henne. De ble sendt ut for å ta av

for de verste mishandlingene og hun fikk diagnosen "multippel personlighet". Mennesker har et naturlig instinkt for å beskytte seg selv. For Hanne kan det virke som at disse hjelperne ble hennes beskyttelsesmekanisme.

"Hun er redd. Hun er blodig. Hun er Hanne. Og likevel ikke. Hanne er så redd at hun ikke kan huske, ikke kan føle. Hun har derfor skapt en annen liten pike som kan klare redslene i steinrommet(...)".

Hun sendte ut den hjelperen som passet i akkurat den konteksten som var, mens hun selv satt hun trygt på Vismannens fang. Vismannen beskrives som en stor og sterk gammel indianer. Han er trygg og snill, vet alt, kan alt, og forstår alt. Hjelperne hjalp henne til å overleve psykisk og fysisk noe jeg kommer tilbake til senere i oppgaven.

Konsekvenser av overgrepene Eline opplevde hjemme, og at hun ble flyttet rundt på ulike bosteder, kan ha bidratt til at hun begynte å bruke rus, selvskadet seg, rømte hjemmefra og hadde sex med gutter for å få dop. Hun ble, i likhet med Hanne, ekskludert fra familien, utsatt for vold og måtte klare seg selv. De to andre informantene forteller også om skader de hadde i barndommen, en barndom som var traumatiske. Forholdet til disse skadene fremgår ikke så klart som hos Eline og Hanne. Ut fra det de beskriver oppfatter jeg at deres situasjon har påført dem ulike skader.

Sue ble også utsatt for polyvictimizations og hun utviklet to fiktive hjelpere (Dina og Celeste) som hjalp henne under overgrepene. Ble faren sint, fikk disse hjelperne kjeft.

"Jeg lukker øynene selv, orker ikke å være vitne til dette. Det er Dina, Dina som til slutt klarer å åpne munnene, og han dytter den opp mot ganene hennes i det han ejakulerer".

Sigrid Beate forteller at hun i 20årene begynte gradvis å bli redd for å være alene og marerittene meldte seg. Teorien sier at mareritt er et av symptomene på posttraumatisk stressforstyrrelser (Skårderud, et al., 2010).

"Jeg var i begynnelsen av tjueårene da jeg gradvis begynte å bli redd for å være alene. Jeg hadde aldri vært mørkredd, men det ble jeg nå. Marerittene meldte seg. Oftere og oftere".

Den kvelden Sigrid Beate tok livet til sin far, var planen egentlig å ta sitt eget liv. For henne gjør overgrepene fortsatt vondt den dag i dag.

Barn som har blitt forsømt og misbrukt, lider under fraværet av foreldrenes omsorg, oppmerksomhet og godhet. Konsekvensene av dette er at barnas fysiske og psykiske utvikling har en tendens til å bli svekket. Under de mest alvorligste tilfellene er et resultat at barna trekker seg tilbake, blir sløve, apatiske og deprimerte (Iwaniec, 2006). Ved gjentatt svik, blir tilliten og sårbarheten manipulert, troen på at andre vil gi omsorg og beskyttelse blir brutt og barnets trivsel blir borte (Finkelhor & Browne, 1986). Barn utvikler sin "working model" parallelt med "working model of it self". Gjennom informantenes tilknytningsbygging med sine overgripere, vil deres erfaringer med å etablere nye tilknytninger være dårlige fordi de ikke hadde trygghet og gode erfaringer med sine foreldre. Som nevnt tidligere i denne studien, så forstod ikke informantene hvorfor ikke noen reddet dem.

4.2.1 Kognitive skader

Utrygg tilknytning kan hemme barns kognitive utvikling (NOU, 2012:5). Tilknytningen er med på å utvikle den nevropsykologiske utviklingen av sosiale kompetanser, det vil si hjernen (Skårderud et al., 2010). Informantene har ulik bakgrunn når det kommer til kognitiv utvikling og skolegang. Eline ble som 18- åring, testet til å være på et utviklingsnivå som en 13- åring. Dette kan komme av at hun ikke ble fulgt opp hjemme eller ikke fikk ha noen sosial omgang med jevnaldrende på skolen eller etter skoletid (med noen unntak) til hun var 12år. Gjennom lite stimuli kan utviklingen hennes ha blitt svekket. I tillegg ble hun også diagnostisert med Asperger syndrom.

"(...) at jeg fremstod som et "rart" barn, er det ingen tvil om".

Dette kan ha ført til at det ikke ble stilt like mye forventninger til henne på skolen som hvis hun ikke hadde hatt diagnosen. Eline viser trekk til at hun klarte seg bedre på skolen da hun var i trygge omgivelser enn da hun hadde problemer med å tilpasse seg forholdene på institusjonen og hjemme hos mor. Under oppholdet på institusjonen ble hun i en periode sendt på spesialskole. Her fikk hun god tilknytning til en lærer og hadde mer praktisk arbeid som gjorde at hun presterte bedre. Med dette kan en trekke tråd til at så lenge

tilknytningen til omsorgsgiver, altså fosterforeldrene og læreren var bra, så presterte hun bedre på skolen. I motsetning til Eline så klarte Sue seg bedre på skolen. Hun velger imidlertid å slutte på skolen i annen klasse.

"I annen klasse slutter jeg å møte frem på skolen. Jeg nekter. Det er ingen som forstår hvorfor, så skolen skaffer en psykolog til meg (...). Etter som jeg er så lykkelig, blir jeg ikke beordret tilbake på skolen igjen".

I tiende klasse holder hun på å stryke i geometri. Hun ble fulgt opp av foreldrene og de skaffer henne en privat lærer, som kan være en av grunnene til at hun fullførte college. Sue elsket å lese bøker som hun hadde blitt introdusert til av sin onkel som hun hadde gode relasjoner til.

Hanne forteller ikke om hun gjennomførte skolen eller ei. Det hun forteller er at hun trivdes på skolen, hadde venner der og en ivrig etter å lære. Selv om Hanne ikke ble fulgt opp hjemme, hadde hun i motsetning til Eline (frem til hun var 12 år) venner på skolen som gjorde at hun trivdes, som igjen kan ha spilt inn på prestasjonen. Det at hun underviste på søndagskolen kan ha vært med på stimulere den kognitive utviklingen.

Sigrid Beate forteller at barnskolen var et fristed og hun hadde en lærer som var stolt av henne. Hun skriver;

"Jeg var flink, jeg skulle bli veterinær. Fru Holt, lærerinnen min, som var en nydelig gammel dame, var veldig stolt av meg".

Ved å ha en tilknytningsperson som prater med barnet, kan dette hjelpe til med å utvikle barnet i det daglige språk, emosjonelt og sosialt samspill slik at barnet ikke ligger bak i utviklingen i forhold til sin alder. Ulikhetene mellom mine informanter er at Eline som ble flyttet rundt på, forteller at hun ligger langt bak utviklingsmessig. Sue som hadde ressurssterke foreldre som tok inn hjelpemidler da hun falt ut av undervisningen, og hun hadde en onkel som viste henne gleden i å lese bøker. Sigrid Beate og Hanne hadde skolen som et fristed og en lærer som hadde troen på dem. Likhetsstrekkene er at der informantene fikk støtte, oppmuntring og noen som hadde tro på dem, da presterte de, noe som stemmer med teorien.

4.2.2 "Working model of it self"

Barn utvikler en "working model of the world" som bygger på hva de kan forvente av sine omsorgsgivere og "working model of it self" går ut på hva slag oppfatninger individene har av verden, seg selv og andre (Bowlby, 1973). De internaliserte opplevelsene barna har med sine omsorgsgivere danner ett grunnlag for senere relasjoner med personer utenfor familien. Tilknytningen mellom informantene og deres foreldre ser ut til ikke å ha vært tilfredsstillende eller bra. Den utrygge tilknytning til sine foreldre gjør at erfaringene med tilknytningen vil ligge i informantenes tanker og hukommelse, som videre kan påvirke senere relasjoner.

Hannes forventning var at utenfor gården var det en annen verden, en verden uten overgrep. Dette synet ble endret da hun ble voldtatt på veien hjem en kveld. Hun forstod heller ikke hvorfor moren til venninnen Birgitte brydde seg om at de ikke skulle fryse, for det var hun ikke vandt med hjemmefra. Andre positive overraskelser møtte henne hjemme hos Birgitte som for eksempel at de sitter sammen ved middagsbordet, Birgitte får trøst når hun gråter og moren gir Birgitte klemmer.

Sue drømte om en familie der alle spiste middag sammen og var greie. Sue forteller at hun ikke klarte å forestille seg hva fedre sier til sine barn.

"Hva er definisjonen av "far", "mor", "søster", "datter", "sjel", "familie", "kjærlighet"? Vil jeg noen gang lære det? Kanskje alle definisjonene jeg lærer, er gale".

Ikke bare isolerte moren til Eline henne, men hun eksplitt uttrykte at hun selv ikke likte Eline og ville ha henne bort. Da Eline ble ti år, ble soverommet fengselet hennes. Det at hun ble innesperret på et rom, slet med selvtilliten og hun ble mobbet på skolen, må ha vært en psykisk belastning for Eline. Eline sitt møte med den første fosterfamilien virker å ha vært en positiv opplevelse. Hun kom fra et hjem hvor relasjonene som var bygget på svik og ekskludering, til et hjem hvor hun ble inkludert og lyttet til. Eline skriver:

"Hvorfor mamma? Hvorfor droppet du meg? Hvorfor slo du meg nesten i hjel? Hvorfor hjalp du meg ikke når jeg ble voldtatt? Hvorfor hjalp du meg ikke når

Arild banket meg? Hvorfor tvang du meg til å løpe naken ned på gata? Du har brutt båndene til din egen datter(...)".

Et fellestrekk informantene tar opp er at de ikke visste hvordan de skulle forholde seg til gutter og seksuell omgang, og flere av dem tar opp at de har eller har hatt problemer med sexlivet sitt (punkt 4.2.5).

Hanne som opplevde å bli misbrukt av flere menn, prøvde flere ganger å få kontakt med voksne for å fortelle hva som skjedde, men ble stadig avvist. Dette kan bekrefte den tilknytningen hun opplevde hjemme og at dette i tillegg til utrygg tilknytning til foreldrene, kan dette ha vært ødeleggende på hennes indre "working model of it self". At hun til slutt bare tror at kristne menn er greie ut fra en positiv situasjon hun har hatt med en kristen mann, er ikke uforståelig.

"Tanken på Kjell leirsjefs trygge hånd på hode, gjorde kristentroen varm, trygg og god, til tross for alle hennes spørsmål og all redsel for straff(.....). Kristne menn var snille".

De utsatte drømmer om noe som burde ha vært en selvfølge, det å ha foreldre som bryr seg og et liv uten vold. Deres erfaringer med at de nærmeste overgriper seg og bruker vold mot dem, kan ha ført til et desorganisert tilknytningsmønster. Det positive er at de også møter venner og mennesker som tar de med inn i drømmen om å ha en familie hvor alle spiser middag sammen og relasjonene til foreldrene er trygge. En skade på "working model of it self" kan være skader på vurderingsprosessene, følelser knyttet til tilknytningspersoner og fremtidig atferd. Disse trekkene kan jeg se hos informantene. Informantene har gitt uttrykk for at de har hatt vanskeligheter med å forholde seg til tilknytningspersoner. Dette i tillegg til selvskadning og det å prøve å ta sitt eget liv, kan komme av skader på vurderingsevnen. Eline sin atferd (rømme hjemmefra, ruse seg osv) kan ha vært en konsekvens av skader på "working model of it self". Et fellestrekk hos informantene er at de forteller at de til tider fikk ros på skolen av lærerne, noe som kan øke selvfølelsen.

Når det kommer til informantenes indre oppfatninger av seg selv ligger det både implisitt og eksplisitt i det informantene forteller at deres selvfølelse var dårlig. Dette er ikke overraskende for barn som blir misbrukt, mishandlet og blir fortalt nedvergende ting fra en som skal være en beskyttende person. Alvorlig traumatisering kan medføre skader på selvet og selvfølelsen (Skårderud et al., 2010). Hanne og Sue ønsket at de var usynlige og

på skolen strebet Sue etter å bli som de andre. Det er forståelig at en ikke vil skille seg ut når en allerede føler at en selv lever i en helt annen verden som man ikke vil fortelle til vennene sine.

Sigrid Beate ville fjerne alt som minnet om faren og hans familie i hennes ansiktstrekk slik at hun unngikk å høre at hun lignet på sin far. Hun ville ha et nytt ansikt, fikse på ansiktet, hun ville bli ren, få et nytt selv bilde. Følelsen av å være skitten forsvinner ikke for henne og hun mener det aldri er mulig for henne å bli normal. Hun føler hun har vært mer død enn levende.

Eline skiller seg litt ut fra de andre jentene ved at hun forteller at hun var med eldre gutter som solgte narkotika, noe som medførte at hun følte seg "viktig". Her trodde hun at hun hadde funnet tryggheten i livet og lot disse guttene styre henne. Redselen for å miste kjærestene sine var der, og hun ble mer og mer desperat etter kjærlighet og aksept jo dårligere de behandlet henne. Dette kan tolkes som at selvfølelsen var så lav at hun aksepterer all behandling, bra eller dårlig, noe som kan komme av skadene i kombinasjon med "working model of it self". Dette kan komme av den utrygge tilknytningen hun hadde til sine foreldre da hun var barn.

4.2.3 Skader basert på skyldfølelse og skam

Ut i fra det informantene forteller kan det virke som de opplevde maktløshet under overgrepene og deres lyst, vilje og følelser ble krenket. Det er ingen av dem som forteller at de ville bli tatt på eller ha sex med sin overgriper. Alle har også fortalt om frykten de hadde for sin overgriper, frykten for at de skulle bli sinte og at de utsatte hadde en følelse av at det var deres feil at de ble forgrepet seg på. Sue forteller at hun trodde det bare var henne som kunne gjøre faren frisk da han var syk, og det var ved å ta på penis hans. Alle overgriperne snakket nedlatende til dem og gav dem skyldfølelse og skam. Gjennom at de ble bedt om å holde overgrepene hemmelig, kan ha utløst en følelse av skyld og skam. Ut i fra modellen til Finkelhor & Browne (1986) kan det virke som at informantene ble stigmatisert. Stigmatisering kan føre til at informantene selv tror de har gjort noe galt og at de ikke fortjener noe bedre (Finkelhor & Browne, 1986). Dette kan ha gått utover deres selvfølelse og gjennom skyldfølelsen kommer skammen. Sigrid Beate har skyldfølelse og bærer fortsatt skammen. Eline forteller om etter det førte overgrepet;

"Jeg tror resten av det skjøre selvbildet mitt forsvant med bølgene i vannsenga den natta (...). Jeg kan ofte kjenne på følelsen av ikke å være et godt menneske. Jeg føler stor skam, selv om jeg innerst inne vet at det ikke var min skyld at disse tingene skjedde".

Hanne ønsket ofte at hun var usynlig. Hun gjorde som hun ble fortalt og svelget kvalmen, ydmykelsen og skammen. Sue oppdaget nytelsen før hun oppdaget skammen, oppdaget at definisjonen av nytelse er definisjonen av ordet "skam". Ved alltid å ha følelsen av skam med seg som ung, kan være en belastning. Sue og Hanne skriver at de ville gjemme bort kroppen fordi de da trodde at ingen kunne se hva som skjedde med dem. Skam kan også svekke selvtiliten og selvfølelsen, og skam kan føre til at utsatte for seksuelle overgrep forøker å dempe sin selvforakt ved å skade seg (Skårderud et al., 2010). Dette stemmer opp mot undersøkelsen til Anderson et al. (1981, ref. i Browne & Finkelhor, 1986) hvor resultatet var at jenter som var utsatt for incest slet med blant annet skam og skyldfølelse.

4.2.4 Utageringen

En felles utagering hos mine informanter var at de enten selvskadet seg og/eller prøvde å ta livet sitt. Gjennom selvskading påfører en sin egen kropp sår, smerte og skader. Den skal lindre en annen smerte (Skårderud et al., 2010). Selvskadingens mening er "(...) som jakten på kontroll, avreagering, affektregulering, konkretisering av følelser, flukt fra ubehag, hjelp til å stoppe pågående tankekjør, selvstimulering, egenomsorg, straff, hevn og ydmykelse, oppmerksomhet og kommunikasjon" (Skårderud et al., 2010, s. 394).

Selvskading lindrer smerten en prøver å få vekk der og da, men den kommer tilbake. Eline begynte med selvskading da hun var fjorten år. Hun var da fylt med sinne, anger og skyldfølelse;

"(...)og jeg klarte ikke å få følelsene mine ut på en ordentlig måte".

Eline følte hun ble avvist av sin familie og begynte å selvskade seg som en hobby. Dette kan stemme opp mot Skårderud et al. (2010) sin definisjon på at en vil flykte fra ubehag.

"En ubeskrivelig sterk følelse av maktløshet, fortvilelse, hat, sinne og jeg vet ikke hva(...). Jeg hatet meg selv, kroppen min, alt ved meg selv".

Eline hadde en periode hvor hun utagerte en del. I tillegg til selvskading droppet hun ut av skolen, ruset seg og rømte hjemmefra. Hun sier selv hun mente rusen var en måte å selvskade seg på.

Sue selvskadet seg for ikke å kjenne på følelsene sine. Å oppleve det mine informanter har gjort kan flukt fra ubehag og tanker i en kort periode være en befrielse. Hanne prøvde flere ganger å ta livet sitt for da kunne hun komme opp i himmelen til bestefaren. Skårderud et al. (2010) skriver at selvmord er et resultat av prosesser over tid av ulike faktorer ved mennesket og deres omgivelser. Videre sier han at det starter ved at personen møter en stor skuffelse hvor personen legger skylden på seg selv. Sigrid Beate forteller at hun skulle ta sitt eget liv den natten faren ble drept. Jeg går ikke dypere inn på selvmord fordi det ikke har relevans for denne oppgaven.

Det kan virke som at informantene har møtt en stor skuffelse i livet sitt gjennom å ha blitt misbrukt og sviktet av sine foreldre. De har alle følt det var deres skyld at overgrepene skjedde. Ved å utagere på en eller annen måte, kan det hjelpe med å rømme vekk fra virkeligheten for en kort periode. Dette kan også være et skrik etter hjelp og oppmerksomhet.

4.2.5 Seksuell omgang med andre

Informantene skriver om skadevirkninger som kan relateres til hva Finkelhor & Brownes (1986) beskriver som traumatisert seksualitet.

Alle informantene forteller at de hadde problemer med å forholde seg til seksuell omgang etter å ha opplevd å bli seksuelt misbrukt. Gjennom tilknytningserfaringene Sue hadde fra oppveksten, hadde hun en oppfattelse av at alle gutter ville ha sex som betaling for noe. Hennes fortid gjorde at hun ikke forstod at noen bare kunne være grei med henne. Dette kan komme av at hun kan ha hatt tilknytningstraumer.

Sigrid Beate forteller at hun begynte å utnytte situasjonen for å få penger av faren.

"Ja, og så voldtok han meg når det passer ham. Skulle ikke jeg få noe igjen?".

Ved å ha blitt skadet av traumatisk seksualisering kan de utsatte miste sitt naturlige forhold til de kroppsdelene voksne reagerer seksuelt på (Finkelhor & Browne, 1986). Forståelsen av det Eline beskriver om sitt behov for nærhet, kan ha gjort at hun begynte å ha sex.

Gjennom sin "working model of it self" hadde hun lært hjemme at nærhet var forbundet med sex og hun antok dette gjaldt videre i livet også. Hun hadde ingen forhold til kroppen og ved å tilby kroppen sin oppnådde hun nærhet. Behovet etter nærhet og redsel for å være alene gjorde at hun hele tiden hadde kjærester.

"(...) det var ikke sex jeg ønsket meg, men nærhet (...). Og det gjorde meg egentlig ikke så mye, for den (kroppen) var så delt og brukt opp fra før av".

Finkelhor & Browne (1986) påpeker i sin modell at en av konsekvensene av å bli seksuelt misbrukt er at de får et utilpasset syn på erfaringer med seksualitet. Ved daglig å ha blitt voldtatt og slått er det naturlig at de ikke forstår hvordan den normale seksuelle sekvensen er. Benum (2006) nevner at gjennom traumatisering svekkes muligheten for trygghet i egen kropp, regulering av følelser og nærhet til andre mennesker. Sex ble for Eline en måte å få rus og nærhet på. Hun skriver;

"Hvordan skal en forstå at en person på deres egen alder vil ha samleie med deg fordi han er glad i deg som person når erfaringer med nærhet hjemmefra tilsier noe annet?"

Da to av mine informanter ble voldtatt, gjorde de ingen motstand, noe som kan ha en sammenheng med at de var så vant til det, og som de sier at de hadde ikke et normalt forhold til kroppen sin.

Sue var redd for å ha sex med mannen sin. Frykten for å få barn er sterk hos henne, fordi hun frykten at et barn skal vokse inne i den vonde magen hennes. Sigrid Beate forteller at hun har problemer med å være intim, og at hun har hatt tanker om hun noen gang vil få et normalt forhold til sex. Eline sitt tomrom av lite kjærlighet fra sine biologiske foreldre gjorde at hun ønsket seg kjærlighet fra andre og hadde stadig kjærester, men ble alltid skuffet.

"Hvordan skal man vite hva som er normalt hvis man aldri har opplevd det? "

4.2.6 Venner

Barn som har opplevd omsorgssvikt kan ha problemer med å sosialisere seg med andre barn. De kan være inaktive og Iwaniec (2006) tar opp at de barna som har blitt følelsesmessig misbrukt, leker sjelden med andre, sitter sjelden på foresattes fang og de fleste er isolert fra resten av familien. Barn som har blitt forsømt av sine omsorgsgivere søker etter fysisk kontakt og godhet, og har en tendens til å knytte seg til hvem som helst som gir dem oppmerksomhet og er greie med dem (Iwaniec, 2006). Dette kan stemme opp mot det Hanne og Eline forteller. Hanne begynte på en skole hvor hun ikke kjente noen og dette i tillegg til andre faktorer resulterte i at hun ble mobbet i begynnelsen. Etter hvert fikk hun seg to venner. Da Eline var i fosterhjem hos Anne Marie og Eiril etablerte hun seg venner som hadde en positiv innvirkning på henne. I motsetning til da hun bodde hos sin mor, fikk hun nå lov til å være sammen med andre mennesker og delta på fritidsaktiviteter. Under oppholdet på institusjonen var hun sammen med feil type folk. Hun ruset seg, skulket skolen og rømte fra institusjonen. Eline ville bare ha nærhet og følte seg "kul" da hun hang med venner som ikke hadde en positiv innflytelse på henne. Her kan det trekkes en tråd til Stroufe (1983) om at barn med utrygg tilknytning har ikke det som trengs for å fungere selvstendig. Dette kan føre til at de mangler selvtillit i et sosialt samspill. Ved å ha venner kan Eline ha fått den oppmerksomheten hun savnet fra sin mor.

*"Jeg savner en gutt som er glad i meg, venner som tar meg for den jeg er (...)
Hjelp meg".*

Dette viser hvor viktig det var å ha mennesker i livet som brydde seg. Eline skrek om hjelp og det kan være grunnen til at det ikke var så farlig hvem som var der og ga henne nærhet, bare det var noen. Dette kan komme av at hun gjennom å ha opplevd traumatisering følte en total ensomhet.

Hanne merket først manglene i sitt eget hjem da hun kom til sin venninne. Men til tross for tryggheten, varmen og omsorgen, følte hun ikke at hun kunne fortelle noe til venninnene. Det var viktig at de ikke fikk vite noe.

Sue hadde venner både i Karibien og i USA. Da hun begynte på skolen i USA, ville hun bli som de andre jentene, de "kule" jentene.

"Jeg vil at Jane, denne blonde piken med navnet Jane, skal bli min venn for alltid, for resten av livet".

Hun prøvde å bli mest mulig lik dem og hun ble en del av en gjeng med både gutter og jenter. I motsetning til Eline og Hanne, valgte Sue seg ut hvem hun ville være venn med, og gjorde alt for å bli som dem.

Sigrid Beate forteller at hun hadde venner og at hun tok på seg en "maske" da hun møtte dem. Ingen av vennene eller kjærestene skulle få vite hva som skjedde hjemme hos henne. Det var viktig for alle informantene at vennene ikke fikk vite hva som skjedde hjemme. Dette kan komme av skammen de hadde og redselen for hva som ville skje hvis de fikk vite. Ville vennene da forlate dem, eller ville de være der?

Historiene til informantene stemmer ikke helt med teorien til Iwaniec (2006). De var ikke inaktive, men de prøvde å få venner. Eline slet med å få venner da hun bodde hjemme, noe som kan forklares ved hvordan moren kledde henne og at hennes hygiene var ikke så bra. Om hun hadde sosiale ferdigheter til å etablere vennskap eller at grunnen til at hun ikke hadde venner var fordi hun skilte seg ut, og ikke fikk, med noen unntak, være sammen med andre etter skolen, har jeg for lite informasjon til å si noe om. Men det førte til at hun ble mobbet gjennom hele barneskolen.

Når det kommer til de sosiale ferdigheter i å etablere vennskap med gutter kan det se ut til at informantene til tider hadde problemer med å forholde seg til dem. De trodde gutter ikke kunne være hyggelige, men ville kun ha seksuell omgang med dem. På den annen side etablerte noen av informantene (Sue, Sigrid Beate og Hanne) vennskap med gutter uten at de implisitt eller eksplisitt gir uttrykk for at det var noe problem da det kommer til det seksuelle. Den usikre tilknytningen til foreldrene kan ha påvirket Eline, Sue og Hanne sin selvtillit og kompetanse til å si nei da guttene ville ha sex med dem, noe som stemmer med Stroufe (1983) sin teori.

4.3 Resiliens

Forskningsspørsmål:

- *Hvordan har overgrepene påvirket de ulike relasjonene i livene deres?*
- *Hva har de gjort for å komme seg videre og hvilke forskjeller er det i deres livssituasjoner som har gjort at de har mestret livet forskjellig?*

Som nevnt tidligere handler resiliens om barns motstandskraft til å fungere under unormale forhold (Borge, 2010).

4.3.1 Signifikante andre

Som nevnt i teoridelen fant Valentine og Feinauer (1993) i sin undersøkelse at kvinnene antydte at vennskap, det å ha positive personer og familie rundt dem hjalp dem til å føle at de ble støttet og hadde en rollemodell. Mine informanter skriver i sine bøker at det var viktig for dem å ha en venn eller en voksenperson i livet sitt. Relasjoner er ikke noe som sitter i mennesket, men utspilles mellom mennesker (Nordahl, et al., 2005).

Forhold til voksne

Eline (etter hun flyttet fra moren) og Sigrid Beate beskriver at de hadde noen spesielle signifikante personer som de hadde mulighet til å gå til i hverdagen. Sue beskriver at hennes onkel var en hun så opp til, en hun gledet seg til å være sammen med. Han bodde langt unna noe som førte til at det var vanskelig å ha daglig kontakt. Hanne forteller ikke om noen signifikant voksen annet enn hennes hjelpere, Vismannen og Trøsten. Disse er fiktive personer som "hjalp" henne under overgrepene. Dette kan ha vært en mer eller mindre bevisst flukt fra virkeligheten. Hun ble senere diagnostisert med en alvorlig diagnose "multippel personlighet". Dette vil ikke bli utdypet noe mer i denne oppgaven.

Eline beskriver at relasjonen mellom henne og de ansatte på institusjonen, var at de voksne gjorde alt de kunne for henne. Likevel visste hun selv at hun bodde på en institusjon og ikke hadde familie som kunne ta vare på henne. Hun forteller i boken at tilknytningen til fosterforeldrenes barn var gode og fortsatt har hun kontakt med dem. Hun forteller også om to damer som har vært der for henne. Den ene, Anne Marie, en venninne av Elines

mor, tok imot Eline da hun ble kastet ut av moren. Eline ble en del av familien og bygget trygge relasjoner til Anne Marie. Selv skriver Eline i ettertid;

"Så vidt jeg vet, er Anne Marie det første menneske som faktisk trodde på meg. Jeg tror jeg kunne ha vært spart for mye lidelse og mange problemer i de årene som skulle komme hvis jeg hadde fått blitt hos henne".

Hun forteller også om Tinemamsen, moren til en gutt hun ble kjent med på videregående. Tinemamsen ble Eline sin reservemamma og hennes familie ble Eline sin reservefamilie.

"Mams har vært min største trygghet gjennom alle disse årene (...)og jeg så på henne som den største klippen jeg hadde i livet" .

Disse to damene var veldig viktig i Eline sitt liv. De trodde på henne når hun fortalte om overgrepene, og de var der for henne hele veien.

Forskningen til Valentine & Feinauer (1993) viser at dersom noen tror på deg, så får en troen på seg selv. Dette var det sentrale for deres informanter til å ta steget til å flytte ut hjemmefra, gå tilbake til skolen, starte en karriere og etablere gode forhold. Som en ser av Elines livsløp, fikk hun mer troen på seg selv etter at hun fikk noen voksne som trodde på henne. Hun forteller at hun hadde det bedre, og hun klarte seg på skolen. Dette er i samsvar med studier av Iwaniec & Sneddon (2001) og Iwaniec (2004) nevnt i teoridelen. Barns som blir plassert i fosterhjem erfarte gode forandringer i livet. Ved å ha en som støtter deg, en som har troen på deg, er det lettere å tørre å prøve noe, tørre å ta et steg utenfor trygghetssonen. De to damene trodde på Eline da hun fortalte at hun hadde blitt misbrukt. Problemet var at da de meldte dette til barnevernet, hvor de ikke ble tatt på alvor.

"I hendene mine holder jeg en bunke papirer(...). Disse papirene føles som noe av det viktigste i livet mitt, og jeg bærer dem tett inntil kroppen. De er bevis! De bekrefter det jeg har fortalt(...). Hadde noen brydd seg den gangen, kunne jeg vært spart for mye lidelse og en ødelagt oppvekst".

Sitatet ovenfor viser hvor mye det betyr for Eline å ha bevis, bevis på at hun snakket og snakker sant.

Mormor var en Sigrid Beate var trygg hos. Hun gikk ofte hjem dit etter skolen, og kunne rømme dit når ting var på det verste hjemme.

"I dag vet jeg ikke hva jeg skulle ha gjort uten de fine øyeblikkene på mormors fang".

Mormoren fylte henne med varme og takknemlighet. Her fikk hun en positiv mellommenneskelig erfaring gjennom trøst, omsorg og trygghet. Sigrid Beate forteller at hun trodde mormoren forstod hva som skjedde, men hun sier ikke noe om at hun fortalte noe til henne.

Hanne forteller ikke om noen ekte signifikante voksne. Hun hadde likevel sine hjelpere som støttet henne under overgrepene. Hun drømte at hun satt på Visemannes fang og la hode inn til brystet hans og hørte hjertet slo, noe som var en trygghet for henne under overgrepene. Etter hvert kom også Trøsten frem som så ut som en eldre tibetanerkvinne som var snill og også en trygghet for Hanne. Selv om dette er fiktive mennesker så virker det som at de hjalp henne både fysisk og psykisk under overgrepene og ble hennes overlevelsesmekanisme. En annen trygghet hun hadde kan ha vært kirken. Hun likte å være i kirken og begynte etter hvert å undervise på søndagsskolen. Valentine & Feinauer (1993) viser til tilfeller i sin undersøkelse hvor religionen hjalp deres informanter til å tro på seg selv. Religionen hjalp kvinnene til å komme over de seksuelle overgrepene. Her fikk de støtte og kunne frigjøre seg fra å tro at det var deres skyld at overgrepene skjedde. Dette kan delvis stemme opp mot Hanne som likte å være i kirken og å undervise på søndagsskolen. Men som nevnt tidligere, trodde hun at Gud var glad i alle andre, men ikke henne. Likevel hadde hun en erfaring gjennom en kristen leir at kristne menn var greie. På leiren frigjorde hun seg fra overgrepene og møtte en hyggelig mann, noe som kan ha gjort at religionen ble en beskyttelse for henne. Det at hun ikke hadde noen voksne og heller ikke følte at Gud var glad i henne, kan ha vært grunnen til at hun hadde et sterkt ønske om å møte en kristen mann som hun kunne gifte seg med og komme vekk fra gården.

Forhold til venner

Å ha nære relasjoner med jevnaldrene er et fundamentalt behov (Lund, 2012; Nordahl et al., 2005). Borge (2010) sier at venner er en beskyttelsesmekanisme. De beskytter mot psykiske problemer som kan oppstå hos barn som ikke har noe sosial tilhørighet. Videre viser Borge til undersøkelser som har vist at det å ha en å være sammen med, en som man trives med, kan redusere risikoen for å pådra seg psykiske problemer. Det å ha en å snakke

med om hva som skjer hjemme kan for mange være viktig. Det kan også hjelpe bare å være rundt mennesker som ikke har noe med overgrepene å gjøre, uten å prate om hva som skjer hjemme (Borge, 2010). Her kan det trekkes en rød tråd til informantene. Eline, med noen unntak ble hun ekskludert fra jevnaldrende da hun bodde hos sin mor. Da hun bodde i fosterhjem hos Anne Marie og Eirin fikk Eline fikk venner som hadde en positiv innvirkning på henne. Her fikk hun leve et normalt liv og etablerte gode vennskap både til deres barn og andre barn i nærmiljøet. Dette kan ha ført til at hun presterte bedre på skolen og at hun ikke brukte rus eller selvskadet seg. Eline skriver:

"Det ble mange timer i bakken med snowboardkjøring. Ved å få delta på disse aktivitetene kom jeg i kontakt med jevnaldrende. Vanlig ungdom som ikke tilhørte noen spesielle eller belastede miljøer. Dessuten hadde Jacob, som var en del eldre enn Eirin, to barn fra før. (...) jeg fikk god kontakt med dem".

Mine informanter ville gjerne ha venner, men ikke som de ønsket å snakke om overgrepene med. Hanne og Sue drømte at de kunne få leve i den verden vennene levde i. Sue hadde venner på skolen som hun likte å være hjemme hos for her kunne hun drømme seg bort og ønske at hun også levde i denne verden.

"Jeg vil ikke at det skal ta slutt. I stedet vil jeg stanse tiden, så det skal vare evig".

Utad kan det virke som om hun har en "normal" ungdomstid. Hun forteller om at hun var sammen med en ungdomsgjeng fra skolen, både gutter og jenter. I motsetning til Sue hadde ikke Hanne mange venner, men hun forteller om en venninne hun hadde gjennom barndommen, Birgitte. Birgitte ble hennes bestevenninne og hjemme hos henne trivdes Hanne. Hun drømte om å leve i en verden hvor alle satt sammen ved matbordet.

"Kunne hun ikke bare få lov til å være hos Birgitte. Litt. Hoppe paradiset".

Kort oppsummert ser vi at da informantene hadde venner som hadde en bra innvirkning på dem, kan det virke om at de hadde det bedre med seg selv og på skolen, og at disse vennene kan ha vært en beskyttelsesmekanisme for dem. Det at de ikke ville fortelle om hva som skjedde hjemme som kan være en frykt for å miste det trygge utenfor hjemme. Ut fra det informantene beskriver var det viktig for dem å ha venner.

4.4 Mestring

Definisjonen til DiPalma (1994) (punkt 2.4.) skildrer godt det mine informanter har gått i gjennom. De har ikke glemt hva som har skjedd med dem, og de kan helle ikke rømme fra hva som har skjedd. Likevel virker det som de har klart å føle igjen og klarer å leve som de personene de er. Alle informantene har vært i forhold med en gutt etter de har blitt overgrepet, tre har fått barn, de har alle gjennomført en eller annen type utdanning. Etter det de forteller så sliter de fortsatt psykisk, men likevel så mestrer de hverdagen sin. Hanne sin situasjon er litt annerledes enn de andre ved at hun lever i skjul fra den mannen hun var gift med sammen med sine barn. Men på den andre siden klarer hun å ta vare på sine barn og fortelle sin historie. Det kan en trekkes tråder til Vifladt & Hopen (2004) sin definisjon (punkt 2.4.) ved at jentene har flyttet oppmerksomheten vekk fra det gamle og laget nye mål for livet. Et eksempel er at Hanne mestret å komme vekk fra gården.

For informantene vil mestring både som karakteristikk og prosess være gjeldene. Det er ikke bare omstendighetene rundt informantene som avgjør om de vil mestre eller ikke. Innenfor mestring som prosess, er det et viktig poeng at personer mestrer ulikt i ulike livsfaser og i ulike kontekster. Nettverkets reaksjoner vil kontinuerlig påvirke vurderingen til den som skal mestre. Disse trekkene ser en hos mine informanter ved at de mestrer sine liv ulikt etter å ha opplevd seksuelle overgrep i barndommen. Som nevnt tidligere og som jeg kan se av mine informanter, så er deres liv i voksen alder tatt ulike veier. I forskningen til Garmezy (1985) kommer det frem hva som gjorde at noen hadde bedre resiliens enn andre etter å ha opplevd å bli seksuelt misbruk. Ut fra hans funn og det som informantene selv beskriver i bøkene, kan det ved at Sue kom fra en ressurssterk familie, kun ble misbrukt av sin far, hadde en vennekrets, samt fikk ekstra hjelp til å klare seg på skolen, kan ha bidratt til at hun hadde større motstandskraft enn de andre. Forskningen til Ainsworth (1978) viser også til at foreldrenes økonomi kan spille inn på omsorgen de gir til sine barn. Foreldrene til Sue ser ut i så lang jeg kan tolke, til å være den familien som hadde sterkest økonomi. Dette betyr ikke at Sue ikke har slitt psykisk og fysisk selv, men i voksen alder (etter mye hjelp fra psykolog), kan hun ta seg jobb som lærer på et college og jobber frivillig på krisesenter for mishandlende kvinner. Ut i fra omfanget av vold, overgrep og svik kan Hanne være den som har opplevd det mest forferdelige, i den grad dette kan måles. Hun ble misbrukt av flere titalls menn i bygda, og da hun giftet seg, ble

hun også mishandlet av sin mann. Hanne beskriver ikke at hun hadde noen signifikant voksen, tilgjengelig søsken eller foreldre da hun var yngre, men hun hadde venner.

Gjennom mestring opplever en å ha krefter til å møte utfordringer og følelse av å ha kontroll over eget liv (Vifladt & Hopen, 2004). Gjennom funnene i denne oppgaven kan det se ut som at mine informanter har brukt mestrings-, emosjonellorienterte- og problemløsendestrategier på ulike måter. Det var ingen av informantene som direkte konfronterte overgriperen med hva som skjedde og søkte sosial støtte da overgrepene skjedde. Dette kan ha sammenheng med at de var mindreårige da de ble misbrukt, men de konfronterte heller ikke overgriperen da de ble eldre og fortsatt bodde hjemme. Eline og Hanne forteller at de noen ganger prøvde å gjemme seg for overgriperen, noe som kan betraktes som en problemløsende unngående strategi. Gjennom å ha en emosjonellorientert løsning, kan jentene ha endret tankene og følelsene knyttet til overgrepene. Ved å unngå denne mestringsstrategien kan for eksempel det å selvskade seg, ruse seg og prøve å fortrenge overgrepene være en løsning. Alle informantene i denne studien selvskadet seg eller prøvde å ta sitt eget liv.

Antonovsky (1991) sin forskning var på hvordan vi evner å takle det som skjer i livet vårt. Mine informanter har opplevd mange traumatiske situasjoner i oppveksten, men har likevel hatt styrken til å skrive bøkene sine og gå tilbake til en hverdag enten med jobb eller å ta vare på sine barn. Jeg har ingen forutsetninger for å si at mine informanter har følt en opplevelse av sammenheng (OAS), men gjennom deres beskrivelser kan jeg se om jeg finner noen trekk som gjør at de kommer under OAS. Som nevnt i teoridelen er det tre punkter som går under OAS. De som hadde en høy OAS i forskningen til Antonovsky (1991), hadde høye verdier på disse komponentene.

Begripelighet/ forståelse: Ut fra det informantene beskriver virker det ikke som at det er forståelig for dem at overgrepene skjer. *Håndterbarhet:* Ved hjelp av signifikante andre kan det til tider se ut som at informantene har ressurser til å møte kravene som stilles i livene deres. Som nevnt tidligere i oppgaven er det da de klarer seg best. *Meningsfullhet:* Det virker som da deltakerne fikk noe meningsfullt i livet sitt, klarte de seg bedre.

Gjennom forskning på mennesker i Auschwitz fant Antonovsky (1987) at de som så at situasjonen var meningsfull, men lav på håndterbarhet og begripelighet, hadde en sjanse for å klare seg. Han sier videre at hvis en virkelig bryr seg og tror en forstår problem en

blir stilt ovenfor, vil dette være en sterk motivasjon for å søke etter ressurser, og en gir ikke ufrivillig opp før en har funnet dem (Antonovsky, 1991). For å holde motivasjonene oppe valgte Hanne å kjøpe en glassgjenstand hvor en gutt kysser en jente, symbolet på håpet hennes. Denne glassfiguren ble et symbol og motivasjon for henne på at hun skulle vekk fra gården;

"Du er håpet mitt. Uansett hva som skjer, skal jeg ha deg med meg, for du er håpet som aldri, aldri i evighet skal dø".

Antonovsky fant at de som hadde høy OAS, hadde områder i livet sitt hvor de var engasjert gjennom kjærlighet (Antonovsky, 1991). Dette belyser hvor viktig det er for mennesker å ha noen som bryr seg, hvor viktig det er med tilknytning til andre individer. Tre av mine informanter fikk barn som har betydd mye for dem og de er villige til å gjøre alt for dem. Sue og Sigrid Beate forteller hvor viktig deres ektefeller har vært for dem. Eksmannen til Sigrid Beate var der for henne under hele soningen, tok vare på henne og barna. Hun sier selv at han må ha vært en gave til henne i dette livet og at hun er veldig heldig som har han. Alle informantene mestret å ha relasjoner til jevnaldrene da de vokste opp.

En beskyttelsesmekanisme Eline hadde kan ha vært alle kjærestene hennes. Når hun var med dem, var hun ikke lengre alene. Som nevnt ovenfor var venner viktig for mine informanter, venner som var der for dem. Jeg kan tolke at alle engasjerte seg i vennskapene, og dette var noe som var meningsfylt for dem, noe som kan ha gitt dem høy OAS. Crockett (1984) trekker frem i sine funn at kvinner som har mestret å hjelpe andre, beskytte andre eller arbeider, hadde et bedre utfall som voksen enn de som mestret på en mer negativ eller passiv måte (slåss, fantaserte, isolerte seg og flyktet). Funn i DiPalmas (1994) studier støtter Crockett sine funn. Fra disse studiene kan det trekkes en rød tråd til mine informanter ved at Sigrid Beate og Sue jobber med å hjelpe andre som har vært eller er i en vanskelig periode i livet. Alle har arbeidet på ett eller annet tidspunkt i livet og noen oppdrar sine barn alene. Det er ingen av mine informanter som har isolert seg eller vært voldelig.

4.5 Skolens ivaretagelse

Forskningsspørsmål:

- Hva kan skolen gjøre for å ivareta elever som har vært utsatt for incest?

Informantene mine har ulike erfaringer med skolen. Skolen er en av de institusjoner hvor barn tilbringer mesteparten av dagene sine. Men som vi ser i denne oppgaven, så er det noen elever som har store tilknytningsskader. Skolen kan være et viktig sted for dem fordi de her har mulighet til å bygge gode relasjoner. Som mine informanter beskriver så presterte de best på skolen da de hadde gode relasjoner til en voksen eller til jevnaldrene.

Det spesialpedagogiske og det pedagogisk- psykologiske peker på at problematferd ofte er et uttrykk for mangelfull omsorg, struktur og trygghetsfølelse. Innenfor dette kan sosiale og emosjonelle problematferd beskrives som læringshemmende relasjonsvansker, som kan involvere den sosiale konteksten på en negativ måte (Befring, 2008).

4.5.1 Inkludering i skolen

I mine funn kommer det frem at vennskap var viktig for informantene. Da hadde de venner som hadde en positiv innflytelse på dem, og de klarte seg bedre på skolen. Resultatene til Breilid (2007) støtter disse funnene, ved at det var viktig for deltakerne i undersøkelsen hans å ha venner på skolen. Inkludering blir da en viktig arbeidsmåte i arbeidet med elever generelt. Selv om elever trenger spesialundervisning er det viktig at de ikke blir ekskludert fra klasse slik at de ikke får noen relasjoner til sine medelever.

4.5.2 Gode relasjoner

Det kommer frem i mine funn at noen av informantene viser trekk til skolevegring. Eline hadde perioder hvor hun skulket skolen (da hun bodde på institusjonen) og Sue droppet ut for en periode da hun gikk på barneskolen. Befring (2008) viser til at skolevegring kommer av at elevene sliter psykisk. Skolen må gi elevene en mulighet for å utvikle en personlig trygghet for å redusere skolevegring. Noen av informantene trekker også frem at læreren var en person de satte pris på. Gode relasjoner til elevene kan være med på å redusere atferdsproblemer. Ved å redusere atferdsproblemer, kan det bedre arbeidsforhold både for eleven og lærerne. Eline forteller om en lærer som hjalp henne og trodde på henne. Dette

gjorde at hun fikk toppkarakter i faget og hun forteller at denne læreren fortsatt har en betydning i livet hennes. Elever som har opplevd incest kan ha behov for en god, trygg, oppmerksom, sensitiv og interessert lærer. Det er også en grenseoppgang mot elevenes behov for mer spesialisert hjelp og behandling, som terapi.

4.5.3 Virkelighetsoppfatning

Mine informanter skriver at det var viktig for dem at de fikk positive tilbakemeldinger og at lærerne hadde troen på dem. Skolens ansatte må vise interesse og bli kjent med elevene. Ved å gjøre dette kan en også finne ut og avverge omsorgssvikt hjemme. Et viktig område for skolen er å utvikle kompetansen til eleven slik at det blir aktør i eget liv. Hovedaktøren i sin egen læringsprosess er mennesket selv. Gjennom å ha tiltro til at en kan ha en viss kontroll over egne livshendelser, kan en også predikere framtiden og planlegge langsiktig (Befring, 2008). Ved å få et innsyn i elevenes virkelighetsoppfatning kan det hjelpe med å forstå elevenes handlinger og tanker. Dette kan være en måte å bygge tillit til elevene og bygge gode relasjoner mellom lærer og elev.

Alle elevene kommer med egne erfaringer og noen kan også komme fra et hjem hvor de har opplevd svik. Det blir da viktig at skolen tenker gjennom hvordan de legger opp opplegg rundt enkelt eleven. Noen kan trenge hjelp til å bygge relasjoner til medelever, og det er derfor viktig at de blir inkludert i klassen. Dersom de voksne bygger gode relasjoner til elevene og ser elevene fra deres perspektiv, kan dette hjelpe barnet til å få en bedre skolehverdag.

5 Avslutning

Formålet med denne oppgaven har vært å få innsikt og kunnskaper om hvordan livet har vært for kvinner som har blitt utsatt for incest. I dette kapittelet vil jeg oppsummere hvordan bøkene har gitt svar på min hovedproblemstilling " *Hvordan beskriver voksne kvinner som er utsatt for incest sine liv?*".

Jeg skal videre oppsummere hovedfunnene i oppgaven ut fra forskningsspørsmålene jeg har belyst innledningsmessig.

Disse forskningsspørsmålene er:

- *Hva har overgrepene ført til når det gjelder kvinnes forhold til sine foreldre?*
- *Hva har overgrepene ført til når det gjelder kvinnes forhold til seg selv?*
- *Hvordan har overgrepene påvirket forholdet til de ulike relasjonene i livene deres?*
- *Hva har de gjort for å komme seg videre og hvilke forskjeller er det i deres livssituasjoner som har gjort at de har mestret livet forskjellig?*
- *Hva kan skolen gjøre for å ivareta elever som har vært utsatt for incest?*

5.1 Oppsummering

Hva har overgrepene ført til når det gjelder kvinnes forhold til sine foreldre?

Når det gjelder tilknytning kan det ut fra hovedfunnene se ut som at alle informantene har likhetstrekk til en utrygg tilknytning til sine foreldre. Alle var opptatt av at overgriperen skulle være glad i dem, og funn viser at tre av dem trodde at misbruket var overgriperens måte å vise at han eller hun var glad i dem. Ut fra funnene kan jeg se trekk til tilknytningsforstyrrelsen, D, desorganisert når det gjelder tilknytningen til overgriperen og den andre foresatte. Dette kan ha ført til at informantene var redd for overgriperen og at de følte at det var deres feil at de ble misbrukt. Funn viser også at det var viktig for informantene at deres foreldre skulle være glad i dem. Gjennom beskrivelser kommer det frem at tre av informantene følte at gjennom overgrepene viste overgriperne dem kjærlighet. Tilknytningen til den andre foresatte (som ikke forgrep seg) kan vel heller ikke

ses å være trygg. Tre av informantene skriver at mødrene visste hva som skjedde, men tok ingen affære.

Hva har overgrepene ført til når det gjelder kvinnes forhold til seg selv?

Ut fra funnene kan det virke som at alle jentene har slitt med skader som kan komme av at de har blitt misbrukt. Funnene i denne undersøkelsen kan tyde på at de ble utsatt for polyvictimizations, noe som kan føre til at de kan lide av komplekse traumer. Alle informantene forteller at de har bedrevet selvskading og/eller prøvd å ta sitt eget liv. Den ene informanten viste også en utagering ved å rømme hjemmefra, ruse seg, gjorde kriminelle handlinger og skulket skolen. Denne informanten viste også at hun lå på utviklingen til en 13-åring da hun var 18 år. To av informantene hadde fiktive hjelpere som hjalp dem under overgrepene. Den ene informanten fikk diagnosen "multipel personlighet". Ved å ha opplevd utrygg tilknytning hjemmefra kan det skade på deres "working model". Gjennom beskrivelser kan det tyde på at informantene ikke forstod hva et normalt familieliv var. Et annet felles trekk ved informantene var skam, lav selvtillit og skyldfølelse. Flere av informantene forteller eksplisitt at de bar med seg skammen. Funnene viser også at de hadde problemer med å forholde seg seksuelt til andre, som kan komme av å ha blitt utsatt for incest. Noen forteller også at de har slitt med dette i voksen alder.

Hvordan har overgrepene påvirket forholdet til de ulike relasjonene i livene deres?

Til tross for de negative opplevelsene i barndommen klarte informantene å få til vennsrelasjoner til jevnaldrende. Disse relasjonene virker å være viktige for mine informanter fordi de hadde de noen å forholde seg til, og det kan virke som at de hadde mange positive opplevelser med vennene. For den ene informanten (Eline) kan overgrepene ha ført til at hun ikke hadde noen tanker om hva som var positive og hva som var negative venner. Til tider kan det virke som at hun var med venner bare for å få en nærhet, noe som kan stemme med tilknytningsteorien om at en søker etter hva som helst av nærhet. Da det kommer til relasjoner til gutter kan funnene i denne studien vise til at informantene ikke visste helt hva gutter forventet av dem, noe som kan komme av at de traumagenic dynamics. Det kommer eksplisitt frem fra den ene informanten at hun ikke forstod at gutter bare kunne være greie med henne uten å forvente å få noe tilbake. Det var

ingen av informantene som fortalte til vennene sine hva som skjedde, noe som kan komme av truslene overgriperen kom med hvis de gjorde det. Funnene i denne studien viser at informantene hadde en relasjon til en annen voksen som for eksempel kunne være en lærer, besteforeldre eller fosterforeldre. Ved at de ble sviktet hjemme så var disse personene viktige for informantene. Dette kan stemme opp mot tilknytningsteorien om at mennesker har et behov for trygghet og nærhet i livet sitt.

Hva har de gjort for å komme seg videre og hvilke forskjeller er det i deres livssituasjoner som har gjort at de har mestret livet forskjellig?

Når det kommer til resiliens kan det se ut som at alle informantene i denne undersøkelsen klarte seg selv om de opplevde motstand. Funnene viser at når informantene hadde en person som trodde på dem eller en gjenstand som betydde mye for dem, klarte de seg bedre. Denne personen eller gjenstanden kan ha vært deres motivasjon til å komme seg gjennom hverdagen. Funn viser at det å ha en signifikant annen person som tror på dem og var der for dem, hadde en positiv påvirkning ved valg av venner med positiv virkning på informantene. Gjennom funn kan det se ut som at informantene har hatt krefter til å mestre livet sitt. Det kan også virke som at de har hatt noe meningsfullt i livet sitt som en person eller gjenstand, har hjulpet dem til å leve under og etter overgrepene.

Hva kan skolen gjøre for å ivareta elever som har vært utsatt for incest?

Det kommer frem i denne studien at det var viktig for informantene at de hadde en lærer som trodde på dem, og det å ha venner på skolen. Det blir derfor viktig å bygge gode relasjoner til elevene og inkludere dem i klassen slik at de kan utvikle relasjoner til jevnaldrende. Alle har sin egen virkelighetsoppfatning, og det er viktig at ansatte ved skolen setter seg inn i elevenes virkelighetsoppfatning slik at de kan forstå deres handlinger og tanker.

5.2 Konklusjon

Hvordan beskriver voksne kvinner som er utsatt for incest sine liv?

Alle informantene beskriver at de i livet sitt har hatt problemer med tilknytning, svik, psykiske problemer og det å forholde seg til andre samt hvordan de skal forholde seg til seg selv. Det kan virke som at informantene har vært utsatt for traumagenic dynamics. De

viser likhetstrekk til modellen til Finkelhor & Browne. Alle informantene lå under de tre risikotypene individuell-, familiebasert-, og kumulativ risiko. Dette, i tillegg til at de har likhetstrekk til skadevirkningene i modellen i Finkelhor & Browne, har ført til at de har opplevd polyvictimizations. Ved å oppleve dette, er det en større sjanse for at de kan ha opplevd komplekse traumer (tilknytningstraumer). Analysen avdekker at de utsatte kan etter all sannsynlighet ha fått tilknytningstraumer. Dette kan ha ført til at informantene har fått reaksjoner som kan ha svekket en rekke affektive, kognitive, atferdsmessige og sosiale områder som eksempelvis selvregulering og regulering av følelsesliv, tilknytning og angst. Gjennom hva de beskriver i bøkene kan virke som at informantene har hatt motstandskraft til å fungere under unormale forhold. Ut fra funnene i denne studien kan det virke av informantenes beskrivelse, at det sosiale miljøet rundt informantene har vært en beskyttende faktor for dem. De beskriver et liv med motgang, men allikevel har de funnet noe eller noen signifikant som har hjulpet dem til å fortsette å leve. Da det kommer til skolegang beskriver informantene at lærere hadde en stor betydning for dem. Ved at de ble trodd på og hadde en god relasjon til en lærer, kan det ha styrket selvtilliten og mestringsfølelsen.

Litteraturliste:

- Ainsworth, M., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment : A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum.
- Alvesson, M, & Sköldbberg, K. (1994). *Tolkning och reflektion: Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Anstorp, T., Benum, K., & Jakobsen, M. (red.). (2006). Å arbeide med traumer er å arbeide med dissosiasjon. I T. Anstorp, K. Benum, & M. Jakobsen. (Red.), *Dissosiasjon og relasjonstraumer: integrering av det splittede jeg*. (s. 17-21). Oslo: Universitetsforlaget.
- Antonovsky, A. (1987). *How People Manage Stress and Stay Well*. San Francisco: Jossey- Bass.
- Antonovsky, A. (1991). *Hälsans mysterium*. [Stockholm]: Natur och Kultur.
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. (2012). *Bedre beskyttelse av barns utvilking. NOU*. 2012:5. Oslo: Dempartementenes servicesenter Informasjonsforvaltning.
- Befring, E. (2007). *Forskningsmetode med etikk og statistikk*. Oslo: Samlaget.
- Befring, E. (2008). Problematferd. Sosiale og emosjonelle vansker. I E. Befring & R. Tangen (Red.), *Spesialpedagogikk* (s. 372-392). Oslo: Cappelen Damm as.
- Benum, K. (2006). Når tilknytningen blir traumatisert. I T. Anstorp, K. Benum, K. & M.R Jakobsen (Red.), *Dissosiasjon og relasjonstraumer: Integrering av det splittende jeg*. (s. 22-42). Oslo: Universitetsforlaget.
- Borge, A. I. H. (2010). *Resiliens: risiko og sunn utvikling*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Boudewyn, M.A., C., Arne, B., Jacquelyn, James, Ph.D., G., Joan, Joan, H., O'Toole, B.A. (1997). Assessing Resilience. In Adults with Histories Of Childhood Sexual Abuse. *American Journal of Orthopsychiatry*, 67(4), 594-606.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and Loss. Separation: Anxiety and Anger* (Vol. 2). London: Hogarth Press.
- Breilid, N. (2007). *Ungdom og læringserfaringer. En survey- studie av ungdoms læringserfaringer på ulike arenaer*. (avhandling leveret for graden Ph.D.), Universitetet i Oslo.
- Browne, A., & Finkelhor, D. (1986). Initial and Long- Term Effects: A Review of the Research. I D. Finkelhor (Red.), *A sourcebook on child sexual abuse*. (s. 143- 179). Beverly Hills, California: Sage.
- Cook, A., Blaustein, M., Spinazzola, J. & der Kolk, B. (2003). *Complex Trauma in Children and Adolescents*. White paper from the National Child Traumatic Stress Network.
- Corbin, J. M., & Strauss, A. L. (2008). *Basics of qualitative research : Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks, California: Sage.
- Crockett, M.S. (1984). Surviving child abuse: Self- reported coping histories of fourteen women. *Health Care for Women International*, 5(1-3), 49-75.
- Dahl, H. (1999). *Vannliljen : historien om et barn*. Oslo: Pax.
- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- DiPalma, L.M. (1994). Patterns of Coping and Characteristics of High-Functioning Incest Survivors *Archives of psychiatric nursing*, 8(2), 82-90.
- Edvardsen, S.B. (2012). *Pappas prinsesse*. Horten: Publicom.
- Fay, B. (1996). *Contemporary philosophy of social science : A multicultural approach*. Oxford: Blackwell.
- Field, T., Healy, B., Goldstein, S., Perry, S., Bendell, D., Schanberg, S., Zimmerman, E.A. & Kuhn, C. (1988). Infants of depressed mothers shows "depressed" behavior even with non-depressed adults. *Child Development*, 59, 1569- 1597.

- Finkelhor, D, Turner, H., Hamby, S. , & Ormrod, R. (2011). Polyvictimization: Children's Exposure to Multiple Types of Violence, Crime, and Abuse. Hentet 20. februar 2013, fra <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojdp/235504.pdf>
- Finkelhor, D., & Browne, A. (1986). Initial and Long- Term Effects: A Conceptual Framwork. I D. Finkelhor (Red.), *A sourcebook on child sexual abuse*. (s. 180-198). Beverly Hills, California: Sage.
- Gall, M. D., Gall, J. P., & Borg, W. R. (2007). *Educational research : An introduction*. Boston: Allyn and Bacon.
- Garnezy, N. (1985). Stress- resistant children: The search of protective factors. In J.E Stevenson (Ed.), *Recent research in developmental psychopathology, Journal of Child Psychology and Psychiatry*, (4), 213-233. Oxford: Pergamon Press.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.
- Harsem, A-B. (2012). *Mammas svik*. [Oslo]: Nova.
- Herman, J.L. (1981). *Father-daughter incest*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Himelein, M.J. , & McElrath, J.A.V (1996). Resilient Child Sexual Abuse Survivors: Cognitive Coping And Illusion. *Child Abuse & Neglect*, 20(8), 747-758.
- Holden, G. (2003). Children Exposed to Domestic Violence and Child Abuse:Terminology and Taxonomy *Clinical Child and Family Psychology Rewiew*, 6(3), 151-160.
- Håstein, H.V, & Werner, S. (2008). Spesialpedagogikk i en inkluderende skole. I E. Befring & R. Tangen (Red.), *Spesialpedagogikk*. (s. 477-508). Oslo: Cappelen Damm as.
- Iwaniec, D. (2004). *Children who fail to thrive. A practice guide*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Iwaniec, D. (2006). *The emotionally abused and neglected child : Identification, assessment and intervention : A practice handbook*. Chichester, England: John Wiley.
- Iwaniec, D. & Sneddon, H. (2001). Attachment style in adults who failed to thrive as children: Outcomes of 20-year follow-up study of factors influencing maintenance or change in attachment style. *British Journal of Social Work*, 31, 179-196.
- Killén, K. (2007). *Barndommen varer i generasjoner : forebygging er alles ansvar*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lazarus, R. (1993). Coping Theory and Research: Past, Present, and Future. *Psychosomatic Medicine*, 55, 234-247.
- Lazarus, R., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal and coping*. New York: Springer publishing company.
- Lund, I. (2012). *Det stille atferdsproblemet - Innagerende atferd i barnehage og skole*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Main, M., & Goldwyn, R.. (1984). Predicting rejection of her infant from mother's representation of her own experience: Implicationsfor the abused- abusing intergenerational cycle. *Child abuse and Neglect*, 8, 203- 217.
- Main, M., & Solomon, J. (1990). Procedures for identifying infants as disorganized/disoriented during the Ainsworth Strange Situation. I M.T. Greenberg, D. Cicchetti & E.M Cummings (Red.), *Attachment during the preschool years: Theory, research and intervention* (s. 123-160). University of Chicago Press
- Maxwell, J.A. (1992). Understanding and Validity in Qualitative Research I Utdanningsfakultetet (Red.), *Spesialpedagogikk Sped4010 Vitenskapsteori og forskningsmetode*. (s. 181-204). Oslo: Universitetet i Oslo, Det utdanningsvitenskaplige fakultetet.
- Mossige, S. (2007). Seksuelle krenkelser. I S. Mossige & Stefansen (Red.), *Vold og overgrep mot barn og unge. En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole*. (s. 98-117). NOVA rapport 20/2007.

- Mossige, S., & Huang, L. (2010). Omfang av seksuelle krenkelser og overgrep i en norsk ungdomsbefolkning. *Fra Norsk Epidemiologi* 2010;20. Hentet 20. februar 2013, fra <http://www.ntnu.no/ojs/index.php/norepid/article/viewFile/1295/1204>
- Moustakas, C. (1994). *4 Intentionality, Noema, and Noesis Phenomenological research methods*. Sage Publications, Inc.
- NKVTs. (2011). Seksuelle og fysisk overgrep mot barn og unge. Kunnskapsstatus revidert 2011.
- Nordahl, T., Manger, T., Sørli, M-A., & Tveit, A. (2005). *Atferdsproblemer blant barn og unge*. Bergen: Fagbokforlag.
- Opplæringslova (1998), Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa. Hentet fra Lovdata.no
- Ricoeur, P. (1993). *Från text till handling*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag.
- Rothbaum, F., Weisz, J., Pott, M., Miyake, R., & Morelli, G. (2000). Attachment and culture: Security in the United State and Japan. *American Psychologist*, 55(10), 1093- 1104.
- Rutter, M. (2012). Resilience as a dynamic concept. *Development and Psychopathology*, 24, 334-344.
- Rye, H. (2002). *Tidlig hjelp til bedre samspill*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Silverman, S.W. (2002). *Because I Remember Terror, Father, I Remember You*. The University of Georgia Press.
- Skogen, K. (2005). *Spesialpedagogikk : en innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skårderud, F., Stänicke, E., & Haugsgjerd, S. (2010). *Psykiatriboken : sinn - kropp - samfunn*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Stroufe, L.A., & Waters, E. (1977). Attachment as an organizational construct. *Child Development*, 48, 1184-1199.
- Stroufe, L.A. (1983). Infant caregiver attachment and patterns of adaptation in preschool. The roots of maladaptation and competence. In M. Perlmuter (Ed.), *Minnesota symposium on child psychology. Development and policy concerning children with special needs*, 16. (s. 42-83). Hillsdale, New York: Lawrence Erlbaum Associates.
- Tangen, R. (2008). Tilnæringsmåter og temaer i spesialpedagogikk- en introduksjon. I E. Befring & R. Tangen (Red.), *Spesialpedagogikk*. (s. 17-42). Oslo: Cappelen Damm as.
- Thagaard, T. (1998). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen-Sandviken: Fagbokforlag.
- Torsteinson, S. (2011). Små barn utsatt for familievold. Fokus på diagnoser, psykobiologi og tilkynningspsykologi. I U. Heltne & P. Ø. Steinsvåg (Red.), *Barn som lever med vold i familien : grunnlag for beskyttelse og hjelp*. (s. 60-73). Oslo: Universitetsforlaget.
- Tremblay, C., Hebert, M., & Piche, C. (1999). Coping strategies and social support as mediators of consequences in child sexual abuse victims. *Child Abuse & Neglect*, 23(9), 929-945.
- Valentine, L., & Feinauer, L. (1993). Resilience factors associated with female survivors of childhood sexual abuse. *The American Journal of Family Therapy*, 21(3), 216-224.
- Vaughn, B., Egeland, B., Sroufe, L.A., & Waters, E. (1979). Individual differences in infant-mother attachment at twelve and eighteen months: Stability and change in families under stress. *Child Development*, 50(4), 971-975.
- Vifladd, E.H., & Hopen, L. (2004). *Helsepedagogikk: samhandling om læring og mestring*. Oslo: Nasjonalt kompetansesenter for læring og mestring ved kronisk sykdom.
- William, J., & Nelson- Gardell, D. (2011). *Predicting resilience in sexually abuses adolescent*: University of Alabama.
- Woodward, C., & Fortune, D. (1999). Child sexual abuse. Responding to the experiences of children. I N. Parton & C. Wattam (Red.), *Child sexual abuse. Responding to the experiences of children*. Baffins Lane, Chichester: John Wiley & Sons Ltd.